

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Per-Anders Toresten

Ansvarsförsäkring för produktskada

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde:
Försäkringsrätt

Termin:
HT 2000

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Inledande synpunkter	4
1.2 Syfte och problemställning	4
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod och material	5
1.5 Disposition	6
2 FÖRETAGSFÖRSÄKRING	7
2.1 Inledande synpunkter	7
2.2 Risker i företag	7
2.3 Riskhantering	8
2.3.1 Allmänt om riskhantering	8
2.3.2 Riskhanteringsläran	9
2.4 Företagets försäkringar	13
2.4.1 Försäkringsbehov	13
2.4.2 Stora företag respektive små företag	15
2.5 Företagsförsäkringsmarknaden	15
3 ANSVARFÖRSÄKRING	17
3.1 Ansvarförsäkringens syfte	17
3.2 Försäkringsgivarens åtagande genom ansvarförsäkringen	18
3.3 Tolkning av ansvarförsäkringsvillkor	19
4 ANSVARFÖRSÄKRING FÖR PRODUKTSKADA	22
4.1 Allmänt	22
4.2 Vem försäkringen gäller för och försäkrad verksamhet	22
4.3 När försäkringen gäller	25

4.4	Var försäkringen gäller	25
4.5	Ansvarsförsäkringens omfattning	27
4.5.1	Skadeståndsskyldighet som omfattas av ansvarsförsäkringen	27
4.5.2	Person- och sakskada	29
5	VIKTIGA BEGRÄNSNINGAR I ANSVARFÖRSÄKRINGENS OMFATTNING	32
5.1	Allmänt	32
5.2	Skada på levererad produkt	32
5.3	Garantiansvar	35
5.4	Produktsäkerhet	36
5.5	Vissa undantagna produkter	39
5.6	Vissa undantagna skadesituationer	40
6	SLUTSATS	41
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	45
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	47

Sammanfattning

Företag på marknaden möter dagligen risker av olika slag. En del risker är av kommersiell natur och kan inte överföras till riskbärare utanför företaget. Andra risker är av annat slag, t.ex. skaderisker. Typiskt för skaderiskerna är att de vanligtvis inträffar plötsligt och överraskande samt att de i regel kan överföras på utomstående riskbärare. En annan speciell typ av risk är produktansvarsrisk. Denna risk kan realiseras genom att företags produkter orsakar skador på annan egendom eller person. Speciellt för produktansvarsrisk är att den kan medföra stora skador samt att den vanligen beror på den skadelidandes, t.ex. kundens, hantering av produkten. Ytterligare en risk är avbrottsrisken, d.v.s. risken att företags verksamhet inte kan fortsätta som normalt t.ex. därför att maskinparken inte fungerar.

Med anledning av de risker företagen möter i sin verksamhet har riskhantering blivit en viktig beståndsdel i ett företags skötsel. Riskhantering går ut på att bemästra risker och eventuella skador och består i grunden av två aktiviteter, riskanalys och riskpolitik. Ett sätt att nedbringa riskerna och minska förlusterna är att köpa en försäkring som täcker risken. För företagets del finns det därför en s.k. företagsförsäkring att köpa. Denna består vanligen av tre delar, en egendomsförsäkring, en ansvarsförsäkring och en avbrottsförsäkring. Ett företag behöver givetvis inte köpa hela paketet, utan försäkringsskyddet kan i regel anpassas till det enskilda företags behov.

Mitt syfte med uppsatsen är att närmare studera ansvarsförsäkringen och utreda hur och i vilken omfattning denna täcker produktansvarsskador. För att genomföra detta har jag inhämtat två försäkringsbolags ansvarsförsäkringsvillkor och studerat hur dessa är utformade för att täcka produktskada.

Ansvarsförsäkringens syfte är att inom ramen för försäkringsvillkoren täcka den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren kan åläggas. Försäkringsgivaren åtar sig genom försäkringen inte bara att betala ett eventuellt skadestånd, utan även att utreda om skadeståndsskyldighet föreligger och föra en eventuell process samt betala processkostnaderna.

Ansvarsförsäkringen omfattar även skadeståndsskyldighet p.g.a. produktskada. Detta var inte fallet tidigare, då försäkringsbolagen istället tillhandahöll en s.k. produktansvarsförsäkring. I början av 1980-talet införlivades dock produktskada i den allmänna ansvarsförsäkringen. Försäkringen omfattar idag skadeståndsskyldighet enligt både lag och rättspraxis. Således omfattas PAL liksom såväl det inom- som utomkontraktuella produktansvaret vid sidan av PAL. Försäkringen täcker dock endast person- och sakskada. Ren förmögenhetsskada omfattas inte av försäkringen, vilket medför betydande gränsdragningsproblem. Försäkringen

innehåller dock ett antal begränsningar som är av betydelse för försäkringens omfattning av produktskada. De här begränsningarna eller undantagen har främst tillkommit av försäkringstekniska skäl och har sitt ursprung i att ansvarsförsäkringen inte skall täcka försäkringstagarens naturliga och näraliggande affärsrisker, moraliska risker eller vissa speciellt riskfyllda produkter. Det finns t.ex. undantag för skada på levererad produkt, garantiansvar och produktsäkerhet.

Min slutsats efter att ha studerat bolagens villkor är att de uppvisar stora likheter, vilket tyder på att bolagens villkor skiljer sig mycket litet åt på marknaden. Detta gäller i alla fall för standardvillkoren.

Ansvarsförsäkringen ger i sitt grundutförande försäkringstagaren ett fullgott skydd mot produktskada. De begränsningar som finns är få och dessutom väl motiverade av försäkringstekniska skäl. Den kanske mest betydande begränsningen i praktiken är förmodligen att ren förmögenhetsskada inte omfattas av försäkringen.

Förkortningar

FRL	Försäkringsrörelselagen (1982:713)
HD	Högsta Domstolen
PAL	Produktansvarslagen (1992:18)
RFS	Rättsfall Försäkring och Skadestånd
SkFL	Förslaget till skadeförsäkringslag SOU 1989:88
SKL	Skadeståndslagen (1972:207)
SkVN	Skadeförsäkringars villkorsnämnd

1 Inledning

1.1 Inledande synpunkter

Ansvar för produktkada har successivt utvecklats i rättspraxis. I samband med denna utveckling uppstod tidigt en efterfrågan hos företagen på marknaden att kunna försäkra sig mot produktansvaret. Försäkringsbolagen svarade på detta behov och tillhandahöll försäkring för produktansvar. Produktansvarsförsäkringen har utvecklats i olika etapper. Inledningsvis ville inte försäkringsbolagen att produktansvarsskador skulle ersättas av den allmänna ansvarsförsäkringen. Anledningen till detta var av premiereglerande art. Produktkadorna skulle kanaliseras till den speciella produktansvarsförsäkringen, som lanserades 1969, och inte belasta försäkringskollektivet genom höjda premier. Produktkadorna skulle således betalas av de företag som tecknat produktansvarsförsäkring genom att de fick betala en särskild premie för denna.

Den allmänna ansvarsförsäkringen gav således ett mycket ofullständigt skydd då det gäller produktkadorna. Med tiden kom dock intresset att riktas alltmer mot produktkadorna. Detta berodde till stor del på rättsutvecklingen i USA. Det ökade intresset för produktkadorna ledde till en ökad efterfrågan från företagens sida av produktansvarsförsäkringen. Då allt fler efterfrågade produktansvarsförsäkringen vidgades den allmänna ansvarsförsäkringens omfattning i början av 1980-talet till att omfatta även produktkadorna, dock med möjlighet att välja bort detta skydd. Detta medförde bl.a. att en del betydande tolkningsproblem i framtiden kunde undvikas, eftersom om försäkringstagaren har en försäkring som omfattar även produktkada så uppkommer det inte så många tolkningsproblem angående vad som utgör en vanlig ansvarsskada och vad som utgör en produktansvarsskada.¹ Alla problem försvann emellertid inte med att den allmänna ansvarsförsäkringen även omfattade produktkada. Fortfarande är det så att ansvarsförsäkringens innehåller en mängd undantag som har betydelse för försäkringens omfattning av just produktansvaret. Av denna anledning är det av intresse att utreda hur och i vilken omfattning den allmänna ansvarsförsäkringens täcker produktkadorna.

1.2 Syfte och problemställning

Den allmänna ansvarsförsäkringens omfattar alltså idag vanligen även produktkada. Produktkadorna omfattas dock inte undantagslöst av ansvarsförsäkringens. Det finns således ett antal undantag som begränsar försäkringens omfattning av produktkada. Med produktkada förstås skador som en levererad vara orsakar på annat än varan. Hit räknas också fallet då

---

¹ Lagerström, Peter, Roos, Carl Martin (1991), Företagsförsäkring, s 173f.

material eller annan beståndsdel infogas i en större sak och orsakar skada på hela saken, alltså även på annat än den infogade.

Syftet med denna uppsats är att redogöra för en bestämd del av företagsförsäkringen, nämligen ansvarsförsäkringen. Jag skall då närmare beskriva vad en ansvarsförsäkring är för något och vad den innebär. För att framställningen skall få en rimlig omfattning avser jag att utreda hur, och i vilken utsträckning, ansvaret för produktskada omfattas av en ansvarsförsäkring. Vilka risker, förknippade med produktansvaret, undantas vanligen från ansvarsförsäkringens omfattning och varför är dessa risker undantagna?

1.3 Avgränsning

Försäkringsbolagen håller sig i regel med ett grund- eller standardvillkor rörande ansvarsförsäkringar. Detta eftersom de flesta företag med kommersiell verksamhet vanligen möter i stort sett samma risker. Detta standardvillkor kan sedan om så anses nödvändigt utvidgas, inskränkas eller modifieras av tilläggsvillkor för att passa i det enskilda fallet. Idag tillhandahåller inte försäkringsbolagen några speciella produktansvarsförsäkringar, utan om en företagare vill köpa en försäkring mot produktskada hänvisas han till att teckna en vanlig ansvarsförsäkring. Då någon speciell försäkring avseende produktansvar inte finns är avsikten med denna framställning främst att rikta uppmärksamheten på de villkor som har betydelse för ansvarsförsäkringens omfattning av produktansvaret och analysera dessa. Övriga villkor kommer inte att beröras. Uppsatsen avser endast att behandla ansvarsförsäkring för företag. Ansvarsförsäkring för privatpersoner kommer således inte att behandlas.

Ansvarsförsäkringen är nära knuten till den allmänna skadeståndsrätten. I detta arbete kommer jag dock endast mycket kort att kommentera kopplingen mellan skadeståndsrätten och ansvarsförsäkringen. Uppsatsens tyngdpunkt utgörs av försäkringsrätten. Förutsättningarna för skadestånd eller produktansvar kommer således inte att beröras, utan det skall endast konstateras att förutsättningen för att ett försäkringsfall skall föreligga är att försäkringstagaren är skadeståndsskyldig. För att framställningen skall få en acceptabel omfattning kommer inte någon ingående behandling av övriga delar av företagsförsäkringen att göras. Inte heller kommer allmänna frågor inom försäkringsrätten att behandlas, om det inte är nödvändigt för förståelsen av uppsatsen. Säkerhetsföreskrifter, upplysningsplikt, räddningsplikt och liknande kommer således inte att beröras.

1.4 Metod och material

För att utreda ansvarsförsäkringens omfattning, avseende produktansvaret, kommer jag att göra en komparativ studie av olika försäkringsbolags

standardvillkor avseende ansvarsförsäkringar. Härigenom hoppas jag kunna peka på likheter och skillnader mellan bolagen angående villkorens utformning och vilka risker som omfattas av försäkringen och vilka som är undantagna. Införskaffandet av standardvillkor från olika försäkringsbolag har gjorts slumpmässigt bland de större bolagen på marknaden. De villkor jag slutligen fått tillgång till är Folksams basvillkor för företagsförsäkring F 92:1 och Trygghansas standardvillkor för ansvarsförsäkring K 700. Med bas- eller standardvillkor menas de villkor som har upprättats och tillhandahålls av försäkringsbolagen. Dessa villkor kan i det enskilda fallet vara föremål för förhandling, men de får ändå anses utgöra den grundomfattning av risker som försäkringsbolagen är beredda att bära. Därför är det dessa villkor som kommer att analyseras. Utöver inhämtade villkor har litteratur på området kommit till användning. Bland de författare vars verk studerats kan särskilt framhållas Bertil Bengtsson, Jan Hellner och Harald Ullman. Dessutom kommer försäkringsvillkoren, i den mån det är möjligt, att åskådliggöras med fall hämtade från allmänna domstolar och skadeförsäkringars villkorsnämnd.

1.5 Disposition

Uppsatsen är disponerad på så sätt att kapitel 2 innehåller en översiktlig genomgång av företagsförsäkringen och vissa frågeställningar kring denna. Syftet är att läsaren härigenom skall få en inblick i detta speciella försäkringsområde och få en bättre förståelse för företagsförsäkringen i allmänhet och därefter ansvarsförsäkringen i synnerhet. I kapitel 3 redogörs det därför för ansvarsförsäkringen, vad den innebär och vilka åtaganden försäkringsgivaren gör i en ansvarsförsäkring. I kapitel 4 analyseras hur och i vilken omfattning produktskada täcks av ansvarsförsäkringen. Kapitel 5 behandlar de viktigaste begränsningarna i försäkringens omfattning av produktansvaret. Uppsatsen avslutas i kapitel 6 med en sammanställning och slutsats.

2 Företagsförsäkring

2.1 Inledande synpunkter

Företagets försäkringar visar en avsevärt mera komplicerad bild än privatpersonens. Varje företag är beroende av försäkringsskydd av samma anledning som en familj eller en privatperson. Försäkringsskyddet är delvis av samma slag som en familjs, delvis av annat slag. Många av farorna och riskerna i ett företag är av den storleksordningen att de skulle äventyra verksamhetens drift och ekonomiska ställning om det inte fanns tillgång till olika sorters försäkringar. Framställningen i detta kapitel syftar till att redogöra för de risker som ett företag vanligtvis möter i sin verksamhet och hur de kan hanteras av företaget. Att teckna en försäkring för den aktuella risken är nämligen inte alltid det självklara alternativet.

2.2 Risker i företag

Företag av både mindre och större storlek möter dagligen i sin verksamhet risker av olika slag. En del risker är rent affärsmässiga och avser företagets lönsamhet. Det rör sig då om risker av ekonomisk, politisk och social karaktär. Ett företag måste t.ex. i sin verksamhet få avsättning för sina produkter eller tjänster på marknaden. Dessutom måste produkten eller tjänsten generera ett överskott till företaget så att detta kan leva vidare och helst också utvecklas. Företagets produkter eller tjänster måste därför levereras i tid och vara av en god kvalitet. Annars riskerar företaget på kort sikt skadestånd och på lite längre sikt att försäljningen av produkten minskar. Därmed minskar också lönsamheten för företaget. Arbetet med dessa risker utförs inom företaget genom behandling och analysering av ett omfattande material som insamlas såväl inom som utom företaget. Utmärkande för dessa risker är att de inte kan överföras till riskbärare utanför företaget, t.ex. genom försäkring.

Ett företag möter dock inte bara affärsmässiga risker i sin verksamhet utan även risker av annat slag, nämligen skaderisker. Ofta äger företaget egendom som är av väsentlig betydelse för företagets verksamhet. Denna egendom har dessutom ofta ett betydande värde. Att företagets egendom skadas eller förstörs är också en risk som företaget möter. Maskiner kan skadas, byggnader kan brinna eller förstöras genom storm eller andra naturkatastrofer. Företagets lokaler kan utsättas för inbrott eller annan åverkan, vilket kan leda till betydande förluster. Skaderisken kan också komma inifrån genom brottslig verksamhet t.ex. stöld eller försäkring. Typiskt för skaderiskerna är att de inträffar plötsligt och överraskande. Skaderiskerna kan vanligtvis överföras på utomstående riskbärare genom t.ex. försäkring.

Ansvarsrisken är en annan typ av risk som ett företag idag möter i allt större utsträckning. De ansvarsrisker som hotar företaget kan gälla bland annat skadeståndsanspråk, straff för lagbrott, rättegångskostnader eller förlust av marknad. Ansvarsriskerna kan i regel överföras på en annan riskbärare med hjälp av en vanlig ansvarsförsäkring.²

En speciell ansvarsrisk är produktansvarsrisken. Denna består i att företagets levererade produkter orsakar skada på annat än den levererade produkten. Det kan röra sig såväl om skada på person eller egendom. Produktansvaret har vissa särdrag som gör det särskilt problematiskt att handskas med. För det första kan en farlig produkt åstadkomma mycket stora skador. Ansvaret kan därför bli svårt för enskilda företag att bära och i många fall också besvärligt, eller i alla fall dyrt, att försäkra. För det andra beror risken för en produktskada ofta på den skadelidandes hantering av produkten – det är ju i regel han som har produkten under sin kontroll när skadan inträffar. Risken för produktskada är därför vanligen svår att mäta och förutse.³

En annan särskild risk är avbrottsrisken, d.v.s. risken att företaget inte kan fortsätta sin verksamhet som normalt på grund av att t.ex. maskinparken inte fungerar, att nyckelpersonal drabbas av sjukdom, avlider eller lämnar företaget. Om skadan t.ex. drabbar en maskin som är särskilt viktig för företagets produktion kan de inkomstförluster som blir följden av skadan vara mycket större än den egendomsskada som inträffat. Egendomsskador som lätt leder till mycket kännbara avbrott i produktionen är brandskador och maskinskador.⁴

2.3 Riskhantering

2.3.1 Allmänt om riskhantering

Med anledning av de stora skador som ett företag kan lida på grund av de risker som det ovan har redogjorts för har riskhantering kommit att bli en allt viktigare del i ett företags skötsel. Detta avspeglar sig inte minst i att frågor om riskhantering och försäkring brukar anses vara så viktiga att beslutsfattandet ofta ligger på VD och/eller styrelse nivå. Delegering sker därefter till olika chefer på lägre nivåer.⁵ Att försöka möta och minimera dessa skaderisker är således en viktig del i företagets skötsel. Tekniken att bemästra risker och skador brukar kallas risk management eller riskhantering.⁶

---

² Talvia, Juhani, Möjligheter att försäkra kontraktsansvar, NFT 1983 s 23.

³ Bengtsson, Bertil, Ullman, Harald (1993), Det nya produktansvaret, s 13f.

⁴ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 11.

⁵ Heijtz, Sven (1976), Företagsförsäkring, s 52.

⁶ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 11.

Denna strävan efter att begränsa eller eliminera risker som kan äventyra ett företags verksamhet har sitt ursprung i USA och har under de senaste 25 åren blivit en allt vanligare företeelse inom svenskt näringsliv. Traditionellt har riskhanteringen varit inriktad på tekniska risker av den typ som om dom realiserats kan täckas av företagets egendomsförsäkring. Riskhanteringen har dock successivt kommit att omfatta allt fler områden. Risk för skadeståndsansvar kan en företagare ådra sig t.ex. genom att köpa och sälja varor eller att utföra entreprenadarbeten. Exempelvis har utvecklingen av produktansvaret fokuserat företagaren på ytterligare en risk, ansvarsrisken för produktskada.

2.3.2 Riskhanteringsläran

Utmärkande för riskhanteringsläran är att man anlägger ett nytt perspektiv för att på ett konsekvent och enhetligt sätt hantera företagets risker. Kärnan i riskhanteringen är riskkostnad. Riskkostnaden går ett steg längre än den traditionella försäkringen. Den omfattar nämligen kostnader som inte täcks av försäkringen. Summan av kostnaderna utgör den totala riskkostnaden.

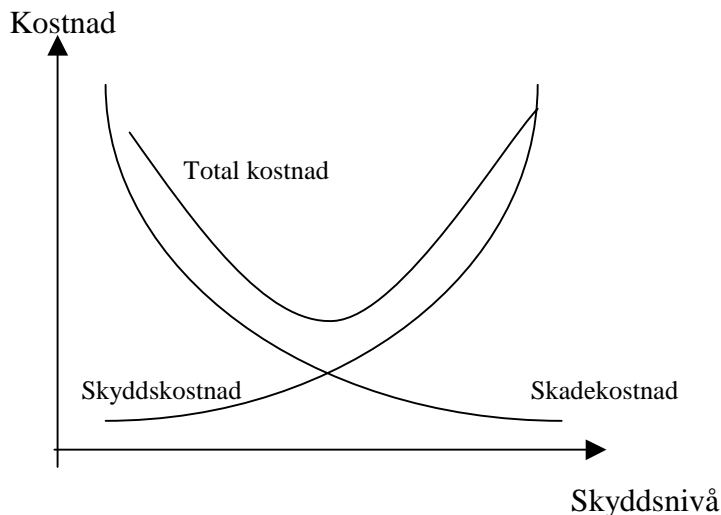
Försäkringspremier och annan riskfinansiering	
+ Skadekostnader för oförsäkrade händelser och skador under självrisk	
+ Kostnader för skadeförebyggande åtgärder	
+ Kostnader för administration	
<hr/>	
= Total riskkostnad	

Syftet med riskhanteringsläran är att optimera kostnaderna i varje box och på så sätt uppnå den lägsta totala riskkostnaden. Exempelvis kan det ibland vara mer kostnadseffektivt att avsätta medel till skadeförebyggande åtgärder än att teckna en försäkring för samma summa. Även om en försäkring kanske är förmånligare kan de skadeförebyggande åtgärderna innebära att skadan aldrig inträffar. Därmed blir också den totala riskkostnaden lägre. Svårigheten i riskhanteringsläran ligger i hur man optimerar kostnaderna i varje box.⁷

Genom riskhanteringen eftersträvas ett kostnadseffektivt skyddssystem. Ju högre skyddskostnader man har, desto lägre förlust- och skadekostnader kan man förvänta sig. Eftersom riskhanteringen används för kostnadseffektivitet finns det en optimal nivå där skadekostnaderna inte kan nedbringas med mer

⁷ SOU 1992:40, Risk- och skadehantering i statlig verksamhet, s 49f.

än vad investeringarna att undgå risken uppgår till. Denna nivå bör inte passeras och det är den som åskådliggörs i diagrammet nedan. Den optimala skyddsnivån är där kurvorna för skadekostnad och skyddskostnad skär varandra. I denna punkt uppnår man den lägsta totalkostnaden.⁸

I riskhanteringen ingår säkerhetsmässiga överväganden av olika slag och försäkring är bara ett sätt av många att behandla risker på. Riskhantering innefattar i grunden två aktiviteter:

1. Riskanalys. Denna består av en identifikation och värdering av risker.
2. Riskpolitik. Företagets behandling av de konstaterade riskerna.⁹

En riskanalys kan genomföras på olika sätt. Någon bestämd metod finns inte. Den kanske vanligaste metoden är att helt enkelt utföra en fysisk inspektion av verksamheten för att identifiera risker. En annan vanlig metod är att följa de checklistor över risker som tillhandahålls av försäkringsbolagen. En tredje metod kan vara att anlita försäkringsbolagets representanter och låta dem utföra en inventering av riskerna i verksamheten.¹⁰ Värderingen av risker innebär att man försöker uppskatta frekvensen med vilken en risk realiserar. Dessutom ingår i värderingen en uppskattning av vilka konsekvenser en realiserad risk innebär.¹¹

Steg två i riskhanteringen är att upprätta en riskpolitik. Riskpolitiken innebär att man inom företaget försöker behandla de risker man konstaterat vid riskanalysen i syfte att nedbringa riskerna och minska förlusterna om risken realiserar. I huvudsak kan detta göras på fem olika sätt.

---

⁸ SOU 1992:40, s 145f.

⁹ Heijtz, S (1976), s 74.

¹⁰ Heijtz, S (1976), s 75f.

¹¹ SOU 1992:40, s 138.

- Eliminering av riskerna.
- Reducering av riskerna
- Överflyttning av risken på någon annan.
- Bära risken och eventuella förluster själv.
- Försäkring.¹²

De olika metoderna kan givetvis också kombineras, vissa risker kan t.ex. inte försäkras varför företaget kanske måste bära kostnaden för risken själv.

Att låta eliminera risken är troligen det mest tilltalande alternativet. Härigenom undviker man kostsamma skador och de konsekvenser som dessa kan medföra. En eliminering av risken kan genomföras genom att man upphör med verksamheten, förändrar arbetsrutiner, använder sig av alternativa material och produkter eller förändrar sina allmänna avtalsvillkor.¹³

Alla risker kan dock inte helt elimineras. En del risker kommer alltid att kvarstå. En reducering av risken kan då vara ett alternativ. Detta kan göras genom skadeförebyggande åtgärder t.ex. kan man förbättra brandskyddet, införa nya och bättre säkerhetsrutiner/säkerhetsföreskrifter vid handhavandet av företagets maskinpark o.s.v..

Att flytta över risken på någon annan är ytterligare ett sätt för företaget att behandla risker på. Överföringen kan ske på olika sätt. Vanligt är att man på kontraktuell grund för över risken på t.ex. företagets leverantörer eller kunder. Detta låter sig dock inte alltid göras. För det första förutsätter detta förfaringssätt att två parter kan komma överens om vem som skall bära risken. För det andra är det inte alltid möjligt för parterna att styra över riskens placering på grund av tvingande lagstiftning, t.ex. PAL.¹⁴

Att själv bära eventuella förluster för den händelse att en risk skulle realiseras kallas vanligen självförsäkring.¹⁵ Detta innebär att man själv väljer att stå risken för plötsliga och mer eller mindre oförutsedda skador som annars hade varit möjliga att försäkra. Att inte teckna någon försäkring utan istället självfinansiera skadekostnaderna blir i längden det billigaste alternativet. Nackdelen är att man kanske inte klarar av att betala vid mycket stora skador. Vid många småskador blir dessutom rörelsens resultat ryckigt och skulle man dessutom sakna administrativa rutiner för skadehantering kan även småskador komma att bli mycket betungande.¹⁶

Tillvägagångssättet vid självförsäkring kan t.ex. vara att företaget varje år fonderar medel för att täcka eventuella skador. Detta sätt kan vara ändamålsenligt i fråga om små skador som uppträder någorlunda

¹² SOU 1992:40, s 51f.

¹³ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 11.

¹⁴ Angående ansvarets placering i PAL se t.ex. Bengtsson, B, Ullmann, H (1993), Det nya produktansvaret.

¹⁵ Bengtsson, Bertil (1999), Försäkringsrätt, s 22.

¹⁶ SOU 1992:40, s 52f.

regelbundet. I sådana fall är självförsäkring ofta en långt bättre utväg än en vanlig försäkring. Stora företag använder sig av självförsäkring även när det gäller risker som mycket väl skulle kunna försäkras på vanligt sätt. Staten tecknar vanligen inte alls försäkring för sin egendom och även de största kommunerna kan ibland uppträda som självförsäkrare.¹⁷ Grunden för att använda självförsäkringsformen är att verksamheten är av den omfattningen att man redan inom organisationens ram har en tillräcklig kostnadsspridning.

När större företag väljer att självförsäkra gör de det ofta genom att bilda ett s.k. captivebolag. Ett captivebolag är i regel ett helägt dotterbolag som endast försäkrar egna risker och återförsäkrar dessa på försäkringsmarknaden. Premierna är avdragsgilla. Ofta placeras captivebolagen i skatteparadis för att bolaget skall få tillgång till generösare etablerings- och skatteregler. Inom en koncern kan man genom att etablera ett captivebolag arbeta med skilda självrisker för skilda enheter. Dessutom får man en överblick över hela koncernens försäkringar och skador.¹⁸ Att bilda ett captivebolag innebär dock inte att koncernen kan vara utan försäkringsbolagens tjänster. Ett försäkringsbolag kan t.ex. medverka som administratör för captivebolaget, eller i egenskap av direktförsäkrare medan captivebolaget spelar återförsäkrarens roll. Det sistnämnda är idag det vanligaste och innebär att koncernen tecknar en ordinär försäkring hos ett vanligt försäkringsbolag, men med t.ex. det villkoret att 85 % av premien (och därmed också 85 % av risken) återförsäkras i koncernens captivebolag. Captivebolaget återförsäkrar i sin tur en stor del av risken på den internationella försäkringsmarknaden. Det är för övrigt detta som är en av de stora vinsterna med ett captivebolag, nämligen att koncernen får direkt tillgång till återförsäkringsmarknaden.¹⁹

Det sista och vanligaste alternativet att tillgå för att hantera en risk är att försäkra den hos ett försäkringsbolag. Härigenom för företaget över de risker som går att försäkra på ett försäkringsbolag, s.k. direktförsäkring. Den främsta fördelen med försäkring är att man lätt kan kalkylera sina skadekostnader till den premie som man skall betala till försäkringsbolaget. Nackdelen är att kostnaden kan bli hög, eftersom man kanske inte har behov av alla de delar som försäkringen avser. Försäkringspremiekostnaden kan dock sänkas genom att man höjer sin självrisk. Detta innebär å andra sidan ett större risktagande och att skadekostnaderna inte lika lätt kan förutses.²⁰

---

¹⁷ Bengtsson, Bertil (1999), s 22.

¹⁸ SOU 1992:40, s 52ff.

¹⁹ SOU 1992:40, s 53ff.

²⁰ SOU 1992:40, s 52.

2.4 Företagets försäkringar

2.4.1 Försäkringsbehov

Som framgått lever och verkar ett företag med ett stort antal risker som det behöver skydda sig emot. Företaget kan för att behandla riskerna försöka eliminera eller reducera riskerna. Andra åtgärder som redovisats ovan kan vara att föra över risken på någon annan eller helt enkelt bära risken själv, s.k. självförsäkring. Ytterligare en lösning som finns att tillgå är att, i någon form, teckna en direktförsäkring för den aktuella risken.

Som tidigare har påpekats har ett företag en mer komplicerad försäkringsbild än vad en privatperson har. Dessutom är resultatet av en inträffad skada ofta av en sådan ekonomisk storlek att det kan äventyra företagets verksamhet om det inte fanns tillgång till olika former av försäkringar. Försäkringen har således en mycket viktig roll som riskutjämnande faktor i ett företag.²¹

När väl ett företag, vanligen med assistans av ett försäkringsbolag eller en försäkringsmäklare, har gjort en inventering av de risker som är förbundna med verksamheten och analyserat dessa kan företaget göra en bedömning av vilka risker man vill direktförsäkra. Företaget har då kommit så långt att det har fått fram sitt försäkringsbehov. Med utgångspunkt i detta upprättas sedan lämpligen ett försäkringsprogram eller en försäkringsplan. Denna utgör en förteckning över det totala försäkringsbehovet i verksamheten med uppskattade värden på maximala förluster vid realiserade risker. Försäkringsplanen upprättas ofta i samråd med ett försäkringsbolag.²² Om försäkringsplanen fortlöpande uppdateras kommer den att utgöra ett viktigt dokument som underlättar kontrollen över risker och försäkringar i företaget.

Utifrån försäkringsplanen tecknar sedan de flesta företag försäkring för de risker som finns angivna i försäkringsplanen. För företag finns det en rad olika företagsförsäkringar att teckna. Ofta är de utformade för att passa just den näringsverksamhet som skall försäkras. Försäkringarna är också i regel anpassade till den försäkrade verksamhetens storlek. Det förekommer t.ex. enkla paketlösningar för småföretagare.²³

Den grundläggande försäkringen för små och medelstora företag är en s.k. paketförsäkring eller kombinerad försäkring. En sådan försäkring består huvudsakligen av tre olika typer av försäkringsåtaganden. De tre delarna är egendomsförsäkring, avbrottsförsäkring och ansvarsförsäkring. Försäkringsbolagens villkor visar på stora likheter vad gäller den

---

²¹ Heijtz, S (1976), s 45.

²² Heijtz, S (1976), s 46ff.

²³ Ullman, Harald (1999), Försäkring och ansvarsfördelning, s 79f.

grundläggande konstruktionen och sammansättningen av en paketförsäkring. En typisk paketförsäkring kan därför se ut på följande sätt.²⁴

Egendomsförsäkring

Egendomsförsäkringen gäller för en genom viss definierad skadehändelse uppkommen skada på den försäkrade egendomen. Skadehändelserna är vanligen följande:

Brand
Inbrott
Rån
Vatten
Glas
Skadegörelse
Transport
Maskin
Allrisk

Maskin- och allriskförsäkringarna är i regel tilläggsförsäkringar som fodrar tilläggspremier. Det är dock allt vanligare att paketförsäkringen kompletteras med dessa försäkringar.

Avbrottsförsäkring

Avbrottsförsäkringen ersätter vanligen avbrottsskada till följd av sådan egendomsskada som eigendomsförsäkringen gäller för. Dessutom ersätts vanligtvis oförutsedda avbrott i tillförseln av el, vatten, gas eller värme samt skada till följd av att en leverans av varor inte kunnat fullföljas på grund av att en sådan skadehändelse som eigendomsförsäkringen täcker har inträffat hos en avtalspart till den försäkrade.

Ansvarsförsäkring

Ansvarsförsäkringen gäller för den skadeståndsskyldighet som den försäkrade kan ådra sig i den försäkrade verksamheten. Försäkringen finns i olika utformningar. Utöver den allmänna ansvarsförsäkringen för företagare finns det exempelvis förmögenhetsförlustförsäkringar som riktar sig till advokater, revisorer och liknande företagare och som ersätter ren förmögenhetsskada. En annan typ är konsultansvarsförsäkringen som riktar sig till konsulter och som omfattar person- och sakskada och även ren förmögenhetsskada.

Utöver paketförsäkringen kan ett företag även ha behov av försäkringsskydd av annat slag. Detta kan t.ex. vara:

- Bilförsäkring
- Garantiförsäkring
- Kreditförsäkring

---

²⁴ Ullman, H (1999), s 80ff.

Ett företag behöver givetvis inte teckna en paketförsäkring som den ovan utan kan välja ut den eller de försäkringar som man är intresserad av och endast låta teckna dessa. Det är alltså fullt möjligt att teckna t.ex. en separat brandförsäkring eller en separat ansvarsförsäkring.²⁵

2.4.2 Stora företag respektive små företag

Stora företag, som Volvo eller Ericsson, har i allmänhet inte behov av en sådan paketförsäkring som presenterats ovan. De har ofta större möjligheter att låta anpassa försäkringsskyddet efter sina speciella önskemål om vilka risker som ska försäkras.²⁶ Detta hänger samman med att stora företag har helt andra resurser än små eller medelstora företag. Tillgången på riskkapital är större i stora företag och det är vanligt att industrikoncerner har sina egna risk managers och inrättar captive bolag samt i övrigt behandlar sina skaderisker självständigt.²⁷

För mindre företag är paketlösningar förmodligen den vanligaste produkten. Paketförsäkringen innehåller många olika försäkringar och är enkel för ett litet bolag att administrera. Paketlösningen är därför ett enkelt och praktiskt sätt för mindre företag att hantera sina risker och skaffa ett försäkringsskydd. Till skillnad från stora bolag befinner sig ofta små bolag i en underlägsen ställning i förhållande till försäkringsbolagen inte olik den en konsument ofta befinner sig i. Små bolag erbjuds ofta standardiserade paket och har sällan kunskap eller möjlighet att förhandla fram särlösningar.²⁸ På grund av detta förhållande har frågan om skydd för små företagare uppmärksamats vid ett flertal tillfällen. I förslaget till SkFL angavs t.ex. att små företagare borde åtnjuta ett skydd som påminner om det konsumentlagstiftningen generellt ger den svagare parten.²⁹ I Ds 1993:39 intar utredningen däremot den ståndpunkten att avtalsfrihet skall vara utgångspunkten och att lagstiftningen över hela linjen skall vara dispositiv för företagsförsäkringens del.³⁰

2.5 Företagsförsäkringsmarknaden

Företagsförsäkringar på den svenska marknaden tillhandahålls av privata försäkringsbolag. Marknadskrafterna får i stort sett verka fritt på företagsförsäkringsmarknaden och produktutbudet kommer därför att bestämmas utifrån vad som efterfrågas och vad som utbjuds. Produkterna är därför många och av mycket varierande art. Kontrollen av

---

²⁵ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 41.

²⁶ Ullman, H (1999), s 83f.

²⁷ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 41f.

²⁸ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 13.

²⁹ SOU 1989:88, s 127f.

³⁰ Ds 1993:39, s 130ff.

försäkringsbolagens verksamhet består till en del av en förhandskontroll som sker i samband med att bolagen ansöker om att få koncession att bildas och bedriva försäkringsrörelse. Härefter kontrollerar Finansinspektionen, som är tillsynsmyndighet över försäkringsbolagen, bolagens soliditet och skäligheten av premier och villkor, se FRL.³¹ FRL reglerar alltså främst frågor om försäkringsbolagens verksamhet som företag och försäkringsteknik.

Företagsförsäkringsmarknaden kännetecknas av en stor konkurrens, även om den svenska marknaden domineras av ett fåtal stora svenska bolag. De marknadsledande bolagen är Länsbolagen, If Skade, Zürich, Folksam och Trygg-Hansa.³²

Under senare år har företagsförsäkring varit en besvärlig bransch. Att få sin företagsförsäkringsaffär att gå ihop ekonomiskt har varit svårt för många bolag. Detta beror på en allt mer hårdnande priskonkurrens både nationellt och internationellt, vilket har medfört en minskning av premieintäkterna för bolagen. Dessutom har stora företag ökat sitt risktagande genom högre självrisker och olika former av självförsäkringar, t.ex. genom captivebolag som i större utsträckning nu än tidigare är direktförsäkringsbolag.³³

---

³¹ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 13f.

³² Nilsson, Lars, Sandström, Arne, Företags- och fastighetsförsäkring, Svensk Försäkringsårsbok 2000, s 40.

³³ Nilsson, Lars, Sandström, Arne, Företags- och fastighetsförsäkring, Svensk Försäkringsårsbok 1999, s 31.

3 Ansvarsförsäkring

3.1 Ansvarsförsäkringens syfte

En ansvarsförsäkring är ett avtal mellan en försäkringsgivare och en försäkringstagare som medför att försäkringsgivaren, inom ramen för försäkringsvillkoren, övertar den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren kan åläggas. Förutsättningen för att ett försäkringsfall skall föreligga är alltså att försäkringstagaren har ådragit sig skadeståndsskyldighet. Som bekant kan skadeståndsskyldighet uppkomma av olika anledningar. Det kan t.ex. röra sig om att försäkringstagaren underlåtit att sanda hala gångvägar eller att vårda omhändertagen egendom. Man brukar skilja på skadeståndsansvar som uppkommit i och utom kontraktsförhållanden. Vanligen anser man att skadeståndsansvaret är strängare i kontraktsförhållanden än då det gäller utomkontraktuella förhållanden. Skadeståndsskyldigheten kan uppkomma antingen på grund av uttryckliga lagregler, eller på grund av utvecklingen i rättspraxis. Dessutom kan parter som står i ett avtalsförhållande med varandra träffa avtal om hur skadeståndsskyldigheten dem emellan skall regleras, SKL 1:1.

Vilken skadeståndsskyldighet som det enskilda försäkringsavtalet täcker beror till stor del på vilken verksamhet som försäkringstagaren driver. De risker som är förknippade med verksamheten skiljer sig givetvis mellan olika verksamheter och detta återspeglas också i premiesättningen. Ansvarsförsäkringen måste därför kunna utformas så att den passar till alla olika företagens behov. Dock måste det framhållas att de flesta företag i huvudsak har mycket likartade behov. I enlighet härmed har i regel försäkringsbolagen vissa grundläggande standardvillkor som fångar upp den stora mängden av ansvarssituationer som kan vara aktuella. Ansvarsförsäkringen anpassas sedan till olika branscher genom premiesättningen och olika tilläggsvillkor, som kan inskränka, utvidga eller modifiera grundförsäkringen.³⁴ I denna uppsats skall intresset främst rikta sig mot den standard- eller grundförsäkring som försäkringsbolagen i regel håller sig med.

Ansvarsförsäkringens direkta funktion är att lämna försäkringstagaren och andra som omfattas av försäkringen ekonomiskt skydd mot skadeståndsanspråk. Försäkringstagaren skyddas av ansvarsförsäkringen, men även den skadelidande skyddas av ansvarsförsäkringen. Försäkringen ger den skadelidande större möjligheter att få ersättning för den skada som uppstått, eftersom denne i sådana fall inte är beroende av skadevållarens ekonomiska situation. Syftet med ansvarsförsäkringen är således dubbelt, dels skyddas försäkringstagaren mot skadeståndsanspråk, dels möjliggör försäkringen för den skadelidande att få ersättning.

---

³⁴ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 128ff.

Ansvarförsäkringen har med andra ord även en betydande social funktion. Ansvarförsäkringen gör det möjligt för den skadeståndsskyldige att ersätta den skada han orsakat utan att detta riskerar hans ekonomiska ställning. Samtidigt bidrar ansvarförsäkringen till att den skadelidande får sin ekonomiska ersättning, även då den skadeståndsskyldige saknar ekonomiska tillgångar eller tillgångarna inte är tillräckliga.³⁵ Ansvarförsäkringen förstärker således skadeståndets reparativa funktion. Vad gäller skadeståndets preventiva funktion kan det hävdas att ansvarförsäkringen motverkar denna. Det är dock svårt att finna belägg för att människor skulle bete sig annorlunda om de inte riskerade att bli skadeståndsskyldiga därför att de har en ansvarförsäkring. Dessutom är det rimligt att anta att om skadefrekvensen skulle bli hög, så skulle premien höjas. Detta slår då tillbaka på försäkringstagaren. Vidare kan försäkring under vissa förutsättningar vägras.³⁶

3.2 Försäkringsgivarens åtagande genom ansvarförsäkringen

Försäkringsgivarens åtagande gentemot försäkringstagaren kan, såsom Folksam har gjort, sammanfattas i fyra punkter. Folksams villkor har nämligen följande utformning (Trygg-Hansas motsvarande villkor är utformat på i stort sett samma sätt³⁷):

”Vid skadeståndskrav – som kan omfattas av försäkringen och som överstiger avtalad självrisk – åtar sig Folksam gentemot den försäkrade att

- utreda om skadeståndsskyldighet föreligger,
- förhandla med den som kräver skadestånd,
- föra den försäkrades talan vid en rättegång eller skiljemannaförfarande och därvid betala de rättegångs- eller skiljemannakostnader som den försäkrande åsamkats eller ålagts att betala och som inte kan utfås av motpart eller annan, även om försäkringsbeloppet därigenom överskrids,
- betala det skadestånd som den försäkrade är skyldig att utge.”³⁸

Försäkringsgivaren är alltså inte bara skyldig att betala ut ersättning för ett skadestånd, utan han är dessutom skyldig att lämna försäkringstagaren service om ett skadeståndskrav riktas mot honom. Denna service utgör en vital del av de prestationer som lämnas genom ansvarförsäkringen. Om ett skadeståndskrav som omfattas av försäkringen riktas mot försäkringstagaren behöver han inte själv ta ställning till kravet och inte heller behöver han företa någon utredning. Försäkringsgivaren har nämligen åtagit sig att sköta all utredning som är nödvändig. Försäkringstagaren behöver inte förhandla med den skadelidande eller dennes advokat. Detta sköter försäkringsbolaget.

³⁵ Löfgren, Erik (1936), Om ansvarighetsförsäkring, s 5ff.

³⁶ Se t.ex. Bengtsson, B (1999), s 45ff.

³⁷ Trygg-Hansa K 700 Ansvarförsäkring p. 3.7.1.

³⁸ Folksam F 92:1 Ansvarförsäkring p. 4.2.

Dessutom täcks alla kostnader som uppkommer i samband med utredningen och förhandlingar av ansvarsförsäkringen. Om skadan som grundar skadeståndsskyldigheten inte omfattas av försäkringen behöver inte försäkringsbolaget utreda skadestandsfrågan, se t.ex.:

SkVN 10/1988 där ett oljedistributionsföretag hade åtagit sig att ombesörja mottagning, lagring och distribution av petroleumprodukter. Vid ett tillfälle blandades av misstag 25 kubikmeter bensin med 6000 kubikmeter diesel. Vems fel detta var kunde inte utredas. Då skadan, oavsett vems felet var, inte ansågs kunna ersättas genom försäkringen, hade försäkringsbolaget ingen skyldighet att utreda skadestandsfrågan.

Skulle det visa sig att skadestandsfrågan går till domstol tar försäkringsbolaget hand om processen. Detta går i allmänhet till så att någon av försäkringsbolagets jurister företräder försäkringstagaren såsom hans ombud i rättegången. Kostnaderna i samband med processen täcks helt och hållet av ansvarsförsäkringen.³⁹

Som synes sträcker sig försäkringsbolagets åtagande mycket längre än att överta risken för ett eventuellt skadestandsanspråk. De övriga åtagandena är minst lika viktiga och ger försäkringstagaren tillgång till den kompetens som försäkringsbolaget besitter. Dessutom slipper försäkringstagaren bekymra sig med utredningar och förhandlingar, vilket annars skulle ta både tid och resurser i anspråk. Det enda försäkringstagaren i princip behöver göra är att fylla i en anmälningsblankett till försäkringsbolaget att ett försäkringsfall har inträffat.

3.3 Tolkning av ansvarsförsäkringsvillkor

Av betydelse för bestämningen av försäkringsgivarens ansvar är hur försäkringsvillkoren skall tolkas. Inte ens mycket utförliga villkor kan alltid ge ett klart besked om vilka risker som omfattas av försäkringen. Tolkningstvister är därför ganska vanliga, även om de sällan går till allmän domstol.

Då de flesta försäkringsavtal är standardiserade får man vid tolkningen tillämpa de allmänna tolkningsprinciperna för standardavtal. Viktiga principer är då att det speciella går före det allmänna och att skrivet går före tryckt. Detta innebär att om en försäkringstagare har en försäkring enligt vanliga villkor och dessutom en tilläggsförsäkring, gäller de villkor i tilläggsförsäkringen framför motstridiga villkor i den generella försäkringen. Att skrivet går före tryckt innebär att särskilt skrivna villkor eller förbehåll i försäkringsavtalet skall tillämpas före eventuellt avvikande villkor i den tryckta texten.⁴⁰

³⁹ Lindgren, Ulla-Britt, Runwall, Lars (1997), Ansvarsförsäkring för företag, s 8f.

⁴⁰ Bernitz, Ulf (1993), Standardavtalsrätt, s 47ff.

En annan viktig princip är oklarhetsregeln. Denna princip innebär att om ett avtalsvillkor inte är fullt klart, skall det tolkas till nackdel för dess upphovsman – i detta fall försäkringsgivaren. Tanken med denna tolkningsregel är att försäkringstagaren, som vanligen inte har haft något inflytande på villkorens utformning, skall kompenseras för sitt underläge. Hans behov av trygghet motiverar att han skall kunna bedöma om en risk omfattas av försäkringen eller inte. Dessutom utgör tolkningsregeln en press på försäkringsgivaren att författa tydliga villkor, eftersom han bär risken om villkoren är otydliga.⁴¹ Exempel på fall där oklarhetsregeln har tillämpats vid företagsförsäkring är:

NJA 1987 s. 835. I detta fall hade från en ansvarsförsäkring undantagits produktskada "till följd av oriktiga utfästelser om levererad egendoms lämplighet för visst ändamål". Försäkringstagaren hade levererat fiskmjöl till en pälsfarm. Fiskmjölet, som skulle användas som minkfoder, visade sig vara giftigt och skadade farmens minkar. Försäkringstagaren dömdes därför av domstol att betala skadestånd till pälsfarmen. Med anledning av detta ville försäkringstagaren använda sin ansvarsförsäkring. Försäkringsbolaget vägrade dock att betala och invände att det skulle ha förekommit en tyst utfästelse om mjölets lämplighet som minkfoder. Enligt utfästelseklausulen ersattes nämligen inte skador som hade uppkommit till följd av oriktiga utfästelser angående levererad egendoms lämplighet för visst ändamål. Klausulen ansågs dock inte tillräckligt tydligt utesluta fall där utfästelsen bara var underförstådd, och försäkringsbolaget fick betala skadan. Hovrätten betonade dessutom att det rörde sig om en klausul i ett standardavtal.

Ett annat fall där oklarhetsregeln tillämpades är RFS 1987:49. Detta var ett hovrättsfall som rörde just villkorstolkning och oklarhetsregeln. I fallet hade för en utlandsresa med bil tecknats en tilläggsförsäkring benämnd "Kör vidare-försäkring". Enligt denna försäkring berättigades den försäkrade att vid skada på bilen hyra en annan bil samt erhålla ersättning för den självrisk som gällde för den ordinarie försäkringen. För den ordinarie försäkringen gällde det villkoret att ersättning för maskinskada inte utgick om bilen gått mer än 8000 mil. Den försäkrade ansågs inte ha rätt till ersättning ur försäkringen, eftersom bilen gått mer än 8000 mil och det inte förelåg någon oklarhet vad gäller innebörden av försäkringsavtalet.

Ytterligare ett rättsfall, som behandlar villkorstolkning, är:

NJA 1988 s. 408. Fallet gällde ett undantag i en hemförsäkring, vilket avsåg stöld från bil av stöldbegärlig egendom som "lämnats kvar" i bilen. Försäkringstagaren hade bara varit borta från bilen i 15-20 minuter när stölden skedde. HD framhöll att "lämnats kvar" inte i sitt sammanhang kunde anses otvetydigt, men ansåg att försäkringsbolagets tolkning skulle innebära en avsevärd begränsning av försäkringsskyddet. HD menade vidare, med tanke på att det gällde en konsumentförsäkring, att det måste anses ha ålegat försäkringsbolaget att uttryckligen ange i villkoren, om man generellt velat undanta fall där egendom lämnats kvar i bilen utan omedelbar uppsikt. Försäkringen ansågs därmed täcka skadan. En mycket välvillig tolkning till försäkringstagarens fördel, vilket förmodligen beror

---

⁴¹ Bengtsson, Bertil (1960), Om tolkning av ansvarsförsäkringsvillkor, s 7f.

på att det gällde en konsumentförsäkring. Bengtsson menar att om det hade rört sig om en företagsförsäkring så skulle bolagets tolkning ha godtagits och ersättning med hänvisning till villkoret nekats.⁴²

Bengtsson anser att oklarhetsregeln kan tillämpas vid företagsförsäkringar, men att den inte väger lika tungt som vid konsumentförsäkringar. Försäkringstekniska synpunkter väger tyngre och bör beaktas när det föreligger oklarheter om ett villkors innebörd. Möjligen kan dessa även få betydelse när försäkringstagaren varit medveten om försäkringsgivarens ståndpunkt. Försäkringstekniska synpunkter kan dock inte medföra en avvikande tolkning som inte ryms inom villkorets ordalag.⁴³

Även andra tolkningsprinciper avseende standardavtal kan vara av praktisk betydelse. Exempelvis kan det nämnas att för att villkor som avviker från det sedvanliga till försäkringstagarens nackdel skall gälla, så måste avvikelserna framhållas särskilt tydligt.⁴⁴

---

⁴² Bengtsson, Bertil (1998), Försäkringsteknik och civilrätt, s 93.

⁴³ Bengtsson, B (1998), s 96.

⁴⁴ Bengtsson, B (1999), s 43.

4 Ansvarsförsäkring för produktskada

4.1 Allmänt

Det har ovan angivits att det finns olika typer av ansvarsförsäkringar utöver den standardförsäkring som försäkringsbolagen tillhandahåller. Tidigare fanns det en försäkring som avsåg att täcka ansvar för produktskada, en s.k. produktansvarsförsäkring. Idag är dock ansvar för produktskada införlivat i ansvarsförsäkringens standardvillkor. Ansvarsförsäkringen innehåller alltså inget undantag för produktskada, vilket var vanligare tidigare. En modern svensk ansvarsförsäkring omfattar således vanligen produktansvar, utan att detta behöver anges särskilt i försäkringsvillkoren. Folksam anger dock uttryckligen i sina villkor att försäkringen omfattar produktansvar.

”Försäkringen omfattar även skadeståndsskyldighet för skada genom levererad produkt – produktansvarsskada.”⁴⁵

Då ansvarsförsäkringarna i regel även omfattar produktansvar tillhandahåller inte försäkringsbolagen någon speciell produktansvarsförsäkring. I detta kapitel skall de villkor i ansvarsförsäkringen som har betydelse för hur stor del av produktansvaret som omfattas av försäkringen utredas.

4.2 Vem försäkringen gäller för och försäkrad verksamhet

Folksams villkor avseende vem försäkringen gäller för och försäkrad verksamhet har följande lydelse:

”Försäkringen avser i försäkringsbrevet angiven verksamhet och gäller för försäkringstagaren (den försäkrade) och dennes arbetstagare för skada orsakad i tjänsten.”⁴⁶

Trygg-Hansas motsvarande villkor är något annorlunda formulerat, men innebörden är densamma.

”Försäkringen gäller för försäkringstagaren och andra försäkrade som anges i försäkringsbrevet, ifråga om verksamhet som anges där, samt för arbetstagare till dessa för skada som arbetstagaren orsakar i tjänsten inom försäkrad verksamhet.”⁴⁷

⁴⁵ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 4.13.

⁴⁶ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 1.

⁴⁷ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.1.

Försäkringen gäller således endast för den verksamhet som anges i försäkringsbrevet. Den försäkrade verksamheten utgör, med andra ord, den yttre ramen för försäkringens omfattning. Det är för den verksamhet som företaget bedriver som försäkringen tecknas. Försäkringsbrevet kan sägas utgöra parternas kontraktshandling och innehåller alla de för det enskilda avtalet specifika uppgifterna. Där anges bl.a. den försäkrade verksamhetens art och omfattning. Verksamhet som inte är angiven i försäkringsbrevet anses inte vara försäkrad. Om företaget utför arbete som inte på ett naturligt sätt är förknippat med den verksamhet som anges i försäkringsbrevet och skada skulle uppstå, så faller skadan utanför försäkringen. Vill den försäkrade att även sådan sidoordnad verksamhet skall vara försäkrad måste han därför upplysa försäkringsgivaren om denna.⁴⁸

Att avgöra vad som avses med den försäkrade verksamheten utgör normalt inget större problem. En bilverkstad är skyddad mot skador som uppkommer i verkstadens verksamhet, en byggtreprenör skyddas mot de skador som uppkommer i samband med entreprenadverksamheten och en cykelreparatör skyddas mot de risker som är förknippade med hans verksamhet. Härigenom begränsas försäkringen till att omfatta skador som inträffar inom den försäkrade verksamheten. Frågan huruvida en viss handling har företagits inom den försäkrade verksamheten har dock varit föremål för prövning vid ett antal tillfällen. Exempelvis kan följande två fall nämnas:

SkVN 114/1950. En försäkringstagare hade försäkrat en möbelfabrik och skada uppstod då en arbetare i fabriken utförde arbete på golvet i en privatbostad. Skadan ansågs falla utanför försäkringen.

SkVN 9/1983. En försäkringstagare hade en bokföringsbyrå, som han hade försäkrat mot förmögenhetsförlust. Försäkringstagaren anlätades av en klient för att hjälpa denne med en överlåtelse av en aktiepost. Vid upprättandet av köpeavtalet angavs av misstag en person istället för det bolag som ägdes av denna person. Med anledning av detta riktades skadeståndskrav mot försäkringstagaren. Nämnden ansåg att upprättande av överlåtelsehandlingar inte innefattades av försäkringstagarens revisionsverksamhet. Skadan täcktes därför inte av försäkringen.

Av de båda ovanstående fallen kan det konstateras att den försäkrade verksamheten tolkas ganska snävt. Detta får dock anses vara befogat med hänsyn till att det rör sig om företagsförsäkringar där försäkringstekniska synpunkter såsom premiens storlek i förhållande till försäkringsbolagets riskåtagande har större betydelse än i andra fall. Det är väsentligt för försäkringsbolagen att verksamheten är tydligt avgränsad för att riskåtagandet och premierna skall kunna beräknas. I båda fallen ovan rör det sig om någon form av sidoordnad verksamhet som inte ansågs täckas av försäkringen. En revisor kan ibland få upprätta köpeavtal, men det kan inte sägas höra till revisionsverksamhet att upprätta sådana handlingar. Det faller därmed naturligt utanför den försäkrade verksamheten. Skulle även andra uppdrag än revisionsuppdrag omfattas av försäkringen blir det svårt för

---

⁴⁸ Lindgren, U-B, Runwall, L (1997), s 20.

försäkringsgivaren att uppskatta sitt riskåtagande och att fastställa en adekvat premie. Endast handlingar som faller innanför vad som normalt förknippas med den försäkrade verksamheten bör således omfattas av försäkringen.

Produktansvarsrisken utgör en betydande del av det riskåtagande försäkringsgivaren gör genom ansvarsförsäkringen och med anledning av detta är det viktigt för försäkringsgivaren att få viss insyn i försäkringstagarens produktsortiment. Försäkringsbrevet innehåller därför ofta uppgifter om just detta. Försäkringsbrevet anger således vilken verksamhet den försäkrade bedriver, t.ex. mekanisk verkstad, och vilka produkter som tillverkas, t.ex. svarvmaskiner och bormaskiner.⁴⁹

Ansvarsförsäkringen omfattar det försäkrade företags skadeståndsskyldighet oavsett om denna skyldighet har uppkommit genom företagets egna åtgärder eller försummelser eller genom att företaget på grund av lag ansvarar för den skadeståndsskyldighet som ålagts en anlitad uppdragstagare (t.ex. underleverantör) eller egen anställd. Försäkringstagarens skadeståndsansvar för anlidade medhjälpare täcks alltså av ansvarsförsäkringen.

Huvudregeln i svensk skadeståndsrätt är att den som orsakar en skada också skall betala för den. Detta innebär att om ett företag anlitar en självständig företagare för att utföra ett arbete, svarar den självständiga företagaren i regel själv för skador som han orsakar utanför kontraktsförhållandet. Däremot för skador inom kontraktsförhållandet anses, motsatsvis, huvudregeln vara den att den som anlitar en självständig företagare ansvarar för skador som den självständiga företagaren vållar uppdragsgivarens medkontrahent vid utförandet av arbetet. Denna regel påminner mycket om principalansvaret och bygger på tanken att en företagare inte skall komma i bättre läge om han anlitar en självständig företagare än om han utför arbetet själv. Även denna typ av skadeståndsansvar omfattas alltså av ansvarsförsäkringen.⁵⁰

Att ansvarsförsäkringen också täcker skador som anställda orsakat i tjänsten hänger samman med det principalansvar som infördes i och med att skadeståndslagen trädde i kraft 1 juli 1972.⁵¹ I och med principalansvaret omfattas nästan samtliga skador som de anställda orsakar i tjänsten av arbetsgivarens skadeståndsansvar. Detta medför ett vittgående ansvar för en arbetsgivare och ett behov av kunna hantera denna ansvarsrisk föreligger. Därför behövs en ansvarsförsäkring som omfattar detta principalansvar på samma sätt som bolagets egna ansvar.⁵² Både Trygg-Hansas och Folksam

---

⁴⁹ Bengtsson, B, Ullmann, H (1993), s 63f.

⁵⁰ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 137f.

⁵¹ Angående principalansvarets omfattning se t.ex. Hellner, Jan (1995), Skadeståndsrätt och förarbetena till SKL.

⁵² Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 135.

villkor omfattar uttryckligen skada som arbetstagare har orsakat i tjänsten inom den försäkrade verksamheten.⁵³

4.3 När försäkringen gäller

Folksam villkor har följande lydelse:

”Försäkringen gäller för skada som inträffar under den tid försäkringen är i kraft.”⁵⁴

Trygg-Hansas villkor har exakt samma lydelse.⁵⁵ Ansvarsförsäkringen gäller för skada som inträffar under försäkringstiden, den s.k. inträffandeteorin. En skada måste alltså inträffa under försäkringstiden för att omfattas av ansvarsförsäkringen. Detta innebär att försäkringen även gäller för skador orsakade av produkter som levererats innan försäkringen trädde i kraft, om skadan inträffar under försäkringstiden.

I normala fall utgör inte frågan om när skadan inträffat något problem. Vanligen kan nämligen en skada konstateras samtidigt som den inträffar. På annat sätt förhåller det sig med s.k. dolda skadeförlopp som ger sig till känna efter en kortare eller längre tid, t.ex. fuktskador. Det åligger i sådana fall den försäkrade att visa att skadan faktiskt har inträffat under den tid hans försäkring var i kraft. Vid dolda skadeförlopp kan det förekomma att försäkringen utformas enligt den s.k. claims made teorin⁵⁶ eller upptäcktsteorin.⁵⁷ Denna innebär att skador som försäkringstagaren får kännedom under försäkringstiden omfattas av försäkringen. Denna konstruktion har Folksam vad gäller miljöskador, där försäkringen gäller för skada som upptäcks under försäkringstiden.⁵⁸

Försäkringstiden är den tid under vilken försäkringsavtalet gäller, vanligtvis ett år räknat från försäkringens begynnelse.⁵⁹

4.4 Var försäkringen gäller

Ansvarsförsäkringens geografiska omfattning framgår av försäkringsbrevet och vanligtvis kan en företagare som köper en ansvarsförsäkring i viss mån själv välja vilken geografisk omfattning försäkringen skall ha. I Folksam villkor anges försäkringens geografiska omfattning på följande sätt:

---

⁵³ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.1, Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 1.

⁵⁴ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 2.

⁵⁵ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.2.

⁵⁶ Öhman, Harriet (1994), Produktansvar, s 32.

⁵⁷ Ullman, H (1999), s 94.

⁵⁸ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 2 andra stycket.

⁵⁹ Bengtsson, B, Ullman, H (1993), s 64.

”Försäkringen gäller inom Norden. Om försäkringen gäller i andra geografiska områden anges detta i försäkringsbrevet.”⁶⁰

Motsvarande villkor hos Trygg-Hansa har följande utformning:

”Försäkringen gäller för skada som inträffar inom Norden om inte annat anges i försäkringsbrevet.”⁶¹

Både Trygg-Hansa och Folksam anger således att försäkringen gäller för skada som inträffar inom Norden, om inte försäkringsbrevet anger att även andra geografiska områden omfattas av försäkringen. Skälet till denna begränsning är närmast motiverad av tarifieringsskäl. Försäkringstagaren bör betala för den risk han är exponerad för. Av detta följer att försäkringstagaren kan mot en tilläggspremie låta försäkringen gälla även i andra delar av världen, vilket kan utläsas av standardvillkoren, som anger att även andra geografiska områden som anges i försäkringsbrevet omfattas av försäkringen. Premiesättningen påverkas här av de eventuella skadeståndsbeloppens storlek, skadestandsreglernas utformning och kostnaderna för utredning, förhandling och rättegång. Kostnaderna för utredning, förhandling och eventuell rättegång kan nämligen bli många gånger högre än om en liknande skada skulle inträffa i Sverige. Vid premiesättningen är det alltså av stor vikt att ta reda på var försäkringstagaren är verksam.⁶²

Vanligtvis brukar dock en ansvarsförsäkring gälla i hela världen, med undantag för USA och Kanada. Skälet till denna begränsning är den höga riskexponering som svenska försäkringsbolag blir utsatta för vid försäkring av företag som exporterar till den amerikanska kontinenten.⁶³

Avgörande för om en skada omfattas av försäkringen eller inte är platsen för skadans inträffande. Var skadeståndskravet är framställt saknar således betydelse. Detta framgår tydligt av Trygg-Hansas villkor. Detsamma får anses gälla även enligt Folksams villkor, även om de inte är lika tydliga på denna punkten. Parallelliteten med begränsningen i tid talar för att det är platsen för skadans inträffande som är det avgörande.⁶⁴ Ett exempel kan anföras. En tysk köper mat i Sverige. Han börjar dock förtära maten först efter hemkomsten till Tyskland och insjuknar i matförgiftning till följd av förgiftad mat. Eftersom skadan onekligen inträffat i Tyskland skall inte skadan omfattas av försäkringen, enligt varken Trygg-Hansas eller Folksams standardvillkor, eftersom dessa endast omfattar skada som inträffar inom Norden. Gränsen för ett geografiskt område går vid respektive lands territorialgräns.

---

⁶⁰ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 3.

⁶¹ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.3.

⁶² Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 140f.

⁶³ Lindgren, U-B, Runwall, L (1997), s 21.

⁶⁴ Hellner, Jan (1965), Försäkringsrätt, s 364.

Ett par fall rörande ansvarsförsäkringens geografiska omfattning skall här återges:

SkVN 19/1955. En försäkringstagare hade tecknat ansvarsförsäkring som gällde för skador som inträffade i Sverige. På grund av en förväxling hade en felaktig vara levererats till en kund i Norge. Förväxlingen uppmärksammades inte, utan den felaktiga varan användes vid tillverkningen av en annan produkt. Denna blev därmed obrukbar. Nämnden konstaterade att skadan hade uppkommit vid en händelse som inträffat i Norge och skadan föll därför utanför försäkringen.

SkVN 92/1970. (Fallet avsåg en konsultansvarsförsäkring, vilken inkluderade ersättning för ren förmögenhetsskada som inträffar inom Norden.) Försäkringstagaren, ett konsultbolag, hade av ett annat svenskt bolag anlåtats för vissa beräkningar avseende en frysanläggning som skulle uppföras i Polen. Efter uppförandet visade det sig dels att vissa balkar var underdimensionerade, dels att man inte beaktat de snömängder som kunde vara aktuella samt dels att ett tak blivit feldimensionerat, vilket medfört att det rasat. Nämnden fann att skadan på det raserade taket utgjorde en egendomsskada som inträffat utanför Norden och som därför inte omfattades av försäkringen. Beträffande de övriga konstruktionerna konstaterades att felaktigheterna begåtts inom Norden och att de därför omfattades av försäkringen.

Av båda fallen framgår det tydligt att det är platsen för skadans inträffande som är avgörande för om skadan omfattas av försäkringen eller inte. I det första fallet har skadan faktiskt inträffat utom Sverige. I det andra fallet har egendomsskadan inträffat utom Norden. Taket rasade ju i Polen. Beräkningarna var däremot utförda i Sverige, varför felaktigheterna i dessa har inträffat inom Norden och därmed omfattas av försäkringen.

4.5 Ansvarsförsäkringens omfattning

4.5.1 Skadeståndsskyldighet som omfattas av ansvarsförsäkringen

Ansvarsförsäkringens viktigaste uppgift är att täcka den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren kan ådra sig enligt lag och enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer som utvecklats genom rättspraxis. PAL omfattas således av försäkringen liksom det kontraktsmässiga och utomobligatoriska produktansvaret vid sidan av PAL.

I motsats till vad som gäller i utomkontraktuella förhållanden kan försäkringstagarens kontraktuella ansvar mot en kontraktspart inte utan vidare beräknas av försäkringsbolagen. Av denna anledning täcker inte försäkringen skadeståndsskyldighet som grundas på annat avtal än sådant som utgör allmänna bestämmelser utarbetat av branschorganisation inom försäkringstagarens verksamhetsområde. Trygg-Hansas villkor angående vilken skadeståndsskyldighet som omfattas av försäkringen är utformat på följande sätt:

”Försäkringen omfattar skadeståndsskyldighet enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler och enligt allmänna leveransbestämmelser utgivna av branschorganisation inom den försäkrades verksamhetsområde, men gäller inte för ersättningsskyldighet enligt åtagande härutöver.”⁶⁵

Folksams villkor har följande lydelse:

”Försäkringen omfattar skadeståndsskyldighet

- enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler,
- enligt allmänna bestämmelser utgivna av branschorganisation inom försäkringstagarens verksamhetsområde då dessa avtalats.”⁶⁶

Detta är försäkringens centrala bestämmelse. Den anger vad försäkringen gäller för. Ansvarsförsäkringen gäller för skadeståndsskyldighet. Det saknar betydelse om skadan uppkommit i eller utanför ett kontraktsförhållande. Försäkringen gäller nämligen både för skador som uppstår i rent utomobligatoriska förhållanden och för skador som uppstår i inomkontraktuella förhållanden, t.ex. att försäkringstagaren inte på ett riktigt sätt har fullgjort sina skyldigheter enligt ett ingånget avtal.

Skulle försäkringstagaren ta på sig ett skadeståndsansvar utöver det som följer av allmänna skadeståndsrättsliga regler, får han själv svara för sitt åtagande. Detta täcks inte av försäkringen. Försäkringstagaren kan tänkas ta på sig ett extra framtida skadeståndsansvar i främst två avseenden. Det ena är att han går med på att bli ansvarig i situationer där han annars inte skulle vara det. Det andra är att han tar på sig att ersätta framtida skador med ett högre belopp än han annars skulle bli skyldig till. Sådana åtaganden om utvidgat ansvar kan givetvis inte ske utan vidare på försäkringsbolagets bekostnad. Därför är det endast när det gäller standardavtal som försäkringstagaren enligt sedvana inom branschen tvingas gå med på som detta kan accepteras av försäkringsbolagen. Innebörden av detta villkor är att försäkringen täcker den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren kan ådra sig genom att i sina avtal åberopa det standardavtal som tillämpas i hans bransch. I den utsträckning som försäkringstagarens ansvar enligt standardavtalet skulle gå längre än ansvaret enligt gällande skadeståndsrätt så täcks detta ansvar av ansvarsförsäkringen.

Exempel på allmänna leveransbestämmelser med utvidgat ansvar är AB 92 (Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader) och ABM 92 (Allmänna bestämmelser för leveranser av byggmaterial).⁶⁷

⁶⁵ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.1.

⁶⁶ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 4.11.

⁶⁷ Lindgren, U-B, Runwall, L (1997), s 23ff.

4.5.2 Person- och sakskada

Ansvarsförsäkringen gäller enligt standardvillkoren skadeståndsskyldighet för sak- och personskada, men omfattar däremot inte skadeståndsskyldighet som avser ren förmögenhetsskada. I regel kan dock försäkringsskyddet kompletteras i fråga om förmögenhetsskada om försäkringstagaren så skulle önska.

Ansvarsförsäkringen, såsom den är konstruerad i standardvillkoren, omfattar alltså skadeståndsskyldighet för person- och sakskada samt ekonomisk förlust som är en följd av en person- eller sakskada vilken är ersättningsbar enligt villkoren för ansvarsförsäkringen. Annorlunda uttryckt omfattar ansvarsförsäkringen inte:

1. ren förmögenhetsskada, eller
2. allmän – inte ren – förmögenhetsskada uppkommen till följd av en person- eller sakskada som på grund av ett undantag i försäkringsvillkoren inte är ersättningsbar.

Detta förhållande uttrycks i Folksam villkor på följande sätt:

”Försäkringen omfattar skadeståndsskyldighet för person- och sakskada samt förmögenhetsskada som är en direkt följd av sådan ersättningsbar skada som drabbar samma skadelidande.”⁶⁸

Trygg-Hansas villkor innehåller motsvarande begränsning i sak, men med en annan teknik:

”Försäkringen omfattar skadeståndsskyldighet för person- och sakskada. Om försäkringen inte omfattar viss skada på egendom eller viss personskada omfattar försäkringen inte heller förmögenhetsskada till följd av den undantagna skadan.”⁶⁹

Det förhållandet att ansvarsförsäkringen varken omfattar direkt ekonomisk skada som utgör ren förmögenhetsskada eller ekonomisk följdskada till en från försäkringen undantagen skada medför att det i enskilda fall kan föreligga ett behov av ett kompletterande försäkringsskydd. Detta behov styrs då av vad som kan bedömas falla innanför respektive utanför ansvarsförsäkringens grundskydd. Därför skall gränsen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada analyseras.

Med ren förmögenhetsskada förstås sådana skador som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada. En definition av ren förmögenhetsskada återfinns i SKL 1 kap. 2 §. Trygg-Hansa har i sina

⁶⁸ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 4.3.

⁶⁹ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.2.

villkor definierat vad som avses med ren förmögenhetsskada.⁷⁰ Definitionen överensstämmer helt och hållet med SKL 1 kap. 2 §.

Att ansvarsförsäkringen inte omfattar ren förmögenhetsskada överensstämmer med skadeståndslagens grundprincip att skadeståndsskyldighet för ren förmögenhetsskada endast kan uppkomma på grund av brott eller i samband med myndighetsutövning. Med andra ord endast under vissa för ansvarsförsäkringens del relativt ovidkommande förhållanden.

Gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada har åtskilliga gånger varit uppe till prövning i både SkVN och HD. Fram till det s.k. flygmotorfallet NJA 1996 s. 68 la SkVN och även HD vikt vid om skadan uppkommit genom att egendomen med fysiska medel utsatts för en fysisk förändring.⁷¹ Om så var fallet förelåg en sakskada. SkVN:s tolkning av begreppet sakskada har alltså tillkommit före NJA 1996 s. 68, i vilket HD ändrade på tolkningen av begreppet sakskada. Traditionellt har nämligen i skaderegleringspraxis hos försäkringsbolagen bedömningen av förekomsten av en sådan fysisk förändring som innebär en försämring varit bestämmande för frågan om en sakskada uppkommit.⁷² I och med NJA 1996 s. 68 förändrades dock detta.

NJA 1996 s. 68. Handelsbolaget Elof Hansson hade tecknat en ansvarsförsäkring i Skandia. Enligt försäkringsvillkoren omfattade försäkringen skadeståndsskyldighet för person- och sakskada. Handelsbolaget sålde ett parti smidda flänsämnen (A) till Volvo Flygmotor. Ämnena bearbetades och svetsades fast i en större komponent (B). Slutprodukten blev en kapsel (C) till kompressor, turbin och brännkammare i en flygplansmotor. Efter en tid visade det sig att Volvo Flygmotors kvalitetskrav inte var uppfyllda och att en för kort livslängd kunde befaras. Med anledning av detta kasserade Volvo 22 komponenter vars flänsämnen inte kunde avlägsnas. Skandia, som efter en skadeanmälan, behandlade Volvo Flygmotors skadeståndskrav mot Elof Hansson vägrade ersätta skadan med hänvisning till att kravet inte avsåg en sakskada utan en ren förmögenhetsskada. Skandia fick stöd för sin inställning av SkVN i utlåtandet SkVN 81/1992.

Elof Hansson beslöt i detta läge att gå till allmän domstol för att få frågan om sakskada prövad och väckte talan mot Skandia. Själva rättsfrågan hänsköts till HD enligt 56 kap. 13-15 §§ rättegångsbalken. HD yttrade i domskälen: "Ett sakskadebegrepp som skall täcka skadeståndslagens och produktansvarslagens vida tillämpningsområden måste utformas så att hänsyn kan tas till omständigheterna i det särskilda fallet. Den kritik som har riktats mot att låta svaret på frågan om sakskada inträffat helt eller nästan helt bero på om en fysisk förändring av egendomen skett framstår som befogad. Vid bedömningen bör hänsyn också kunna tas till att den ifrågavarande egendomen försämrats genom att dess funktion förlorats eller

⁷⁰ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.2 andra stycket.

⁷¹ Se t.ex. SkVN 1/1994, SkVN 27/1994, SkVN 12/1995, SkVN 96/1995 och NJA 1990 s. 80.

⁷² Ullman, Harald, Sakskada eller ren förmögenhetsskada. Var går gränsen i försäkringsrätten, NFT 3/89 s. 189ff.

blivit nedsatt i icke obetydlig grad.” Eftersom Volvo hade kasserat de aktuella kapslarna ansåg HD att de varit otjänliga för sitt ändamål. ”Kapslarna måste därför anses ha en så nedsatt funktion att sakskada föreligger.”

HD anslöt sig i domen till den kritik som doktrinen riktat mot tidigare rättspraxis och tog avstånd ifrån den tidigare inställningen att det väsentliga skulle vara om egendomen fysiskt förändrats. Man borde också beakta om egendomens funktion förlorats eller försämrats.⁷³ Det avgörande blev alltså funktionsskadan, inte att en viss fysisk förändring tydligen redan skett genom sammanfogningen.⁷⁴ Ullman menar att om flygmotorfallet hade avkunnats innan SkVN 1/1994, SkVN 27/1994, SkVN 12/1995 och SkVN 96/1995, så hade nämnden i sina motiveringar åberopat flygmotorfallet snarare än att ge sig in i ett resonemang med inriktning på fysisk förändring.⁷⁵ I ett senare fall, SkVN 47/1997 hänvisade nämnden till NJA 1996 s. 68.

SkVN 47/1997. Försäkringstagaren hade levererat ändstycken till en tillverkare av stötdämpare till snöslungor. Ändstyckena skruvades på stötdämparna, men visade sig snart läcka olja. Vid en kontroll upptäcktes då mindre sprickor i aluminiummaterialet i ändstyckena. Nämnden konstaterade att: ”På grund av att de ändstycken som monterats på stötdämparna varit bristfälliga har stötdämparna varit otäta och läckt olja. Stötdämparna har därmed haft en så nedsatt funktion att sakskada föreläggat.” Nämndens formulering har mycket gemensamt med HD:s i NJA 1996 s. 68.

Flygmotorfallet har tyvärr inte löst alla gränsdragningsproblem, utan även i framtiden kan det befaras att problem avseende vad som avses med sakskada uppkommer. Sammanfattningsvis kan det dock konstateras att gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada har medfört betydande problem. Rättsutvecklingen genom främst NJA 1996 s. 68 har enligt Ullman medfört ett vidare sakskadebegrepp och därmed också ett utvidgat försäkringsskydd, eftersom skador som tidigare bedömdes vara rena förmögenhetsskador nu bedöms vara sakskador. Denna förskjutning anser Ullman har medfört att vissa skadeståndskrav som avser ingrediensskada numera kan ersättas som sakskada genom ansvarsförsäkringen. Detta medför en osäkerhet för försäkringstagaren som i det enskilda skadefallet är hänvisade till försäkringsgivarens slutsatser och tolkning av flygmotorfallet.⁷⁶

---

⁷³ Se t.ex. Kleinemann, Jan (1987), Ren förmögenhetsskada, s 153ff och Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen, JT 1993-94 s 727ff, Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 157f.

⁷⁴ Bengtsson, B, Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden, SvJT 1998 s. 99f.

⁷⁵ Ullman, H (1999), s 98.

⁷⁶ Ullman, H (1999), s 98f.

5 Viktiga begränsningar i ansvarsförsäkringens omfattning

5.1 Allmänt

I det föregående kapitlet analyserades och redogjordes det för ansvarsförsäkringens omfattning. Ansvarsförsäkringen är dock konstruerad på så sätt att först definieras vilken omfattning försäkringen har. Det var detta som det föregående kapitlet behandlade. Därefter följer ett stort antal undantag, begränsningar, i försäkringens omfattning. Här undantas av olika skäl vissa skador eller skadehändelser. I detta kapitel kommer de undantag som har betydelse för produktansvaret att analyseras. Alla undantag kommer således inte att behandlas.

5.2 Skada på levererad produkt

En av ansvarsförsäkringens fundamentala principer är att undvika att täcka försäkringstagarens naturliga och näraliggande affärsrisker. Det kanske mest iögonfallande undantaget angående försäkringstagarens affärsrisker är undantaget för skada på levererad produkt. Detta undantag tar sikte på det köprättsliga felansvaret.

Både köplagen (1990:931) och konsumentköplagen (1990:932) innehåller en mycket utförligare beskrivning av vad som avses med fel i levererad egendom än vad tidigare lagstiftning på området gjorde. I allmänhet anses fel föreligga om varan inte är av sådan beskaffenhet som avtalats, utfästs eller förutsatts. Säljaren har således ansvar för att varan har en viss standard. En negativ avvikelse från denna standard innebär att varan är behäftad med fel. Det felansvar som avser saksador och som av den anledningen omfattas av ansvarsförsäkringen är faktiska fel bestående av skador och defekter hos den levererade produkten. Sådana här skador vill försäkringsbolagen inte att ansvarsförsäkringen skall täcka.⁷⁷

Enligt Folksam's basvillkor gäller inte försäkringen för skada på levererad produkt:

”Försäkringen gäller inte för skada på produkt som den försäkrade levererat och inte heller för förmögenhetsförlust till följd därav.

Försäkringen gäller inte heller för skada som kan avhjälpas genom åtgärdande av fel, brist eller defekt hos levererad produkt.”

---

⁷⁷ Lagerström, P, Roos, C M (1991), s 163f.

I undantagets sista stycke stadgas vidare:

”Undantaget avser inte skada som inträffar till följd av att den försäkrade fullgör avtal som inte har samband med leveransavtalet.”⁷⁸

I Trygg-Hansas standardvillkor för ansvarsförsäkring lyder undantaget för skada på levererad produkt:

”Försäkringen gäller inte för skada på egendom som den försäkrade eller annan för hans räkning åtagit sig att uppföra, sälja eller leverera oavsett när skadan inträffar. Försäkringen gäller inte heller för kostnad för hantering eller åtgärd som nedlagts på den levererade egendomen.

Undantaget avser inte skada på tidigare levererad egendom om skadan inträffar till följd av att den försäkrade

- Fullgör avtal som inte har samband med det ursprungliga leveransavtalet
- Utför underhålls- eller servicearbete efter garantitidens utgång.”⁷⁹

Vid en granskning av undantagen kan det konstateras att undantagen främst avser sådan skada på den levererade egendomen som beror på egendomens beskaffenhet eller egenskaper. Undantaget överensstämmer på så sätt med köplagens definition av faktiska fel och det är alltså sådana fel som undantas från ansvarsförsäkringens omfattning. Om således ett fel i en produkt ger upphov till en produktansvarsskada samtidigt som själva produkten skadas, medför undantaget i stora drag att ansvarsförsäkringen täcker produktskadan (skada på annan egendom än den levererade produkten) men inte täcker skadan på den felaktiga produkten.

På motsvarande sätt som skada på levererad produkt undantas från försäkringen, så undantas också kostnader som uppkommer i samband med olika åtgärder som är föranledda av att försäkringstagarens levererade produkt varit eller befarats vara felaktig. Det rör sig då om åtgärder som har att göra med reklamation, undersökning, kontroll, reparation, återställande, indragning eller byte av den skadade produkten. Sådana indirekta skador ersätts inte av ansvarsförsäkringen.⁸⁰ Exempel på sådan skada är att försäkringstagaren levererar ett kassaskåp som muras in i en vägg. Kassaskåpet visar sig vara felaktigt och måste bytas ut varvid murverket kring skåpet skadas. För denna skada lämnas alltså inte ersättning genom försäkringen. Exempel på fall hos SkVN är:

SkVN 13/1999. Försäkringstagaren har levererat vit spik till fönsterbleck som efter att ha spikats fast på bostadshus visade sig vara behäftade med fel. Spikskallarna började nämligen rosta och med tiden fanns det risk för

⁷⁸ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.3.

⁷⁹ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.12.

⁸⁰ Se Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.5 och 5.6 och Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.16 och 3.7.10.17.

missfärgning av fönsterblecken. Beställaren krävde att försäkringstagaren skulle åtgärda felet, vilket skulle göras genom att en täcklist skruvades fast över de missfärgade spikarna. Försäkringstagaren begärde att kostnaderna för täcklist och montering av denna skulle betalas genom ansvarsförsäkringen. Nämnden ansåg att de kostnader som försäkringstagaren yrkade ersättning för utgjorde sådana kostnader som undantogs i försäkringsvillkoren. Villkoren undantog nämligen kostnader i samband med reparation av den levererade produkten.

Både Folksams och Trygg-Hansas villkor är utformade på så sätt att den inte skall beröra skada på tidigare egendom som försäkringstagaren levererat. Om försäkringstagaren t.ex. utför två leveranser av produkter av samma slag och den senare leveransen orsakar skada på den tidigare, skall undantaget inte tillämpas på den inträffade skadan. Detta framgår av undantagets sista stycke hos både Folksam och Trygg-Hansa.

Trygg-Hansas villkor innehåller ytterligare en begränsning av undantagets tillämpning. Denna begränsning avser det förhållandet att den tidigare levererade egendomen skadas till följd av att försäkringstagaren utför underhålls- eller servicearbete efter det att garantitiden löpt ut. Frågan är om inte Folksams villkor innehåller samma begränsning även om den inte är lika uttalad som i Trygg-Hansas villkor. Att försäkringstagaren utför underhållsarbete efter garantitidens utgång kan anses vara ett fullgörande av ett avtal som inte har något samband med det ursprungliga leveransavtalet. Orsaken till de båda begränsningarna av undantaget är att försäkringstagarens köprättsliga ansvar får anses ha tunnats ut i sådan utsträckning att det i undantaget är motiverat att i undantaget jämställa tidigare levererad egendom med annan egendom som tillhör köparen.

Av stor vikt vid tillämpningen av undantaget för levererad produkt är vad som skall förstås med produkt eller egendom. SkVN har vid ett antal tillfällen prövat några ärenden där undantaget åberopats av försäkringsbolag som hävdar att ordet produkt även innefattar arbete som försäkringstagaren utfört hos köparen i samband med leveransen, t.ex. montage eller installation.

SkVN 13/1989. I detta ärende ansågs ett monteringsarbete som utförts i samband med försäljningen av en båtmotor, inte omfattas av begreppet produkt. Ett fel i montage av den levererade motorn ansågs tydligen inte vara detsamma som ett fel i den levererade produkten.

I SkVN 31/1990 kom nämnden till samma resultat. Ärendet gällde en växellåda som försäkringstagaren glömt att fylla på med olja i samband med leveransen.

Nämndens tolkning av begreppet produkt i de här två fallen kan tänkas ha stor betydelse för tillämpningen av undantaget i de fall där ansvarsförsäkringsvillkoren inte stadgar att undantaget även avser fel, brist eller defekt i montering, uppförande eller annan åtgärd i samband med leverans, eftersom försäkringen i sådana fall riskerar att tas i anspråk vid skada på levererad produkt orsakad av felaktigt arbete i samband med

leveransen. Folksams villkor innehåller av denna anledning en förklaring att arbeten i samband med leveransen av produkten ingår i den levererade produkten.⁸¹

Undantaget har även ifrågasatts när skada har uppkommit på levererad egendom som har infogats i en byggnad. Det har då gjorts gällande att byggnaden, snarare än den levererade egendomen, skadats. Detta var fallet i RFS 1988:A1 s 274 där försäkringstagaren hade levererat en byggsats och monteringsanvisningar för uppförande av en industribyggnad. P.g.a. att ritningarna var otydliga blev takplåtarna felvända vid monteringen, vilket ledde till rostskador på innertaket. Den orsakade skadan ansågs uppkommen genom levererad egendom, trots att plåten ingått som en beståndsdel i den färdiga byggnaden. Hovrätten ansåg därmed att undantaget för levererad egendom var tillämpligt.⁸²

En skillnad mellan Folksams och Trygg-Hansas försäkringsvillkor avseende undantaget för levererad egendom är att Trygg-Hansas villkor tillämpas redan på skada som inträffat innan uppförandet, försäljningen eller leveransen fullgjorts. Folksams undantag gäller inte för skada på produkt som försäkringstagaren levererat. Trygg-Hansas villkor kan därför sägas inta, i förhållande till Folksams, en restriktivare hållning till försäkring av leveransåtaganden.

5.3 Garantiansvar

Enligt rättspraxis utgör en lämnad garanti eller utfästelse grund för produktansvar.⁸³ Den bakomliggande tanken med ett undantag för garantiansvar är att det inte skall vara ansvarsförsäkringens syfte att täcka den riskökning som kan bli följden av att försäkringstagaren gör försäljningsrelaterade uttalanden, med en innebörd, som kan uppfattas som en garanti eller utfästelse.

Denna princip kommer till uttryck i Folksams och Trygg-Hansas villkor på lite olika sätt. Enligt Folksams villkor lyder undantaget:

”Försäkringen gäller inte för skada som beror på funktionsbrist, för låg verkningsgrad eller bristande prestationsförmåga hos den levererade produkten, i den mån skadeståndsanspråket endast kan grundas på uttrycklig eller underförstådd utfästelse eller garanti.”⁸⁴

I Trygg-Hansas villkor lyder undantaget:

”Försäkringen gäller inte skadeståndsskyldighet som grundas på garanti eller utfästelse om skadeståndsskyldighet inte hade förelegat utan garantin

⁸¹ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.3 fjärde stycket.

⁸² Oldertz, Carl (1996), Svensk rättspraxis i försäkrings- och skadeståndsmål, s 89f.

⁸³ Se t.ex. NJA 1968 s. 285 och NJA 1985 s. 681.

⁸⁴ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.7.

eller utfästelsen. Försäkringen gäller dock för ansvar som den försäkrade åtagit sig enligt för branschen gällande standardavtal.⁸⁵

Det kan konstateras att undantagen inte anknyter till felets art utan till grunden för skadeståndskravet. Om det inte finns någon annan grund för försäkringstagarens skadeståndsansvar än en utfästelse eller garanti skall undantaget tillämpas. Skulle det däremot finnas en annan grund för skadeståndsansvar som t.ex. fel i produkten orsakad genom vårdslöshet eller strikt ansvar enligt lag eller rättspraxis skall undantaget inte åberopas. Skulle det förhålla sig så att en skadelidande åberopar som grund för sin talan både vårdslöshet och garanti skall undantaget endast tillämpas på den del av kravet som enbart kan grundas på garanti eller utfästelse.

Av de båda undantagens ordalydelse framgår det att både uttrycklig och underförstådd garanti eller utfästelse undantas. Detta förhållande framgår dock tydligare i Folksams villkor där detta stadgas uttryckligen. Båda undantagen utesluter därmed bl.a. det garantiansvar som utbildats i rättspraxis ifråga om produktskada.

Innebörden av ordet utfästelse har prövats av HD i ett uppmärksammat avgörande i vilket HD underkände den tolkning av begreppet utfästelse som SkVN tillämpat i ca 40 år.

NJA 1987 s. 835. Fallet rörde ett tidigare vanligt undantag för skada genom levererad egendom, uppkommen ”till följd av oriktiga utfästelser angående levererad egendoms lämplighet för visst ändamål.” Detta undantag ansågs inte tillämpligt när skadligt minkfoder sålts utan att uttrycklig utfästelse eller annat uttalande gjorts om fodrets lämplighet. Det var inte visat att försäkringstagaren haft klart för sig försäkringsbolagets uppfattning om klausulens innebörd. Det hade inte heller förekommit några sådana omständigheter i samband med avtalsslutet att en utfästelse med rimligt krav på tydlighet kunde anses föreligga. Villkoret ansågs inte utformat så att det kunde tillämpas vid underförstådd utfästelse från försäkringstagarens sida om egendomens lämplighet för visst ändamål. Dessutom hade denna klausul och dess tolkning sedan länge kritiserats i doktrinen.⁸⁶

Efter detta avgörande rensades dåvarande villkor ut och ersattes av det nuvarande villkoret som undantar ansvar på grund av garanti eller utfästelse. Som ovan har angivits anses den nuvarande lydelsen omfatta både uttrycklig och underförstådd garanti eller utfästelse.⁸⁷

5.4 Produktsäkerhet

Många ansvarsförsäkringar innehåller en s.k. moralklausul som syftar till att förhindra att försäkringstagaren spekulerar i sitt försäkringsskydd och utnyttjar det på ett otillbörligt sätt och kanske till och med anpassar sin

⁸⁵ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.15.

⁸⁶ Se t.ex. Bengtsson, Bertil (1960), Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden, s 615ff.

⁸⁷ Bengtsson, B, Ullman, H (1993), s 67 och Ullman, H (1999), s 193.

verksamhet därefter. Syftet är alltså att undvika påtagligt missbruk av försäkringen och ta bort flagranta fall, då försäkringstagaren, eller hans arbetsledning, handlat mot bättre vetande. Detta kan bero på okunnighet, likgiltighet eller för att uppnå kommersiella fördelar på försäkringsgivarens bekostnad. Sådana här s.k. moraliska risker vill försäkringsbolagen undanta från ansvarsförsäkringens omfattning.⁸⁸ Vid produktansvar kan det t.ex. vara fråga om att en produkt levereras till en kund trots att försäkringstagaren har vetskap om att produkten har skadebringande egenskaper som köparen inte skulle acceptera om han visste om det rätta förhållandet.

Undantaget för produktsäkerhet har lösts på olika sätt av Folksam och Trygg-Hansa. Innebörden är dock densamma. Folksam har valt att dela upp undantaget på tre klausuler medan Trygg-Hansa sammanfört alltihop i en enda klausul. Folksams undantag har följande lydelse:

”Vid skada genom levererad produkt/egendom gäller försäkringen inte när den försäkrade eller hans arbetsledning känt till felet eller bristen innan skadan uppkom och underlåtit att vidta rimliga åtgärder för att förhindra den.”⁸⁹

”Försäkringen gäller inte vid skada genom levererad produkt när den försäkrade underlåtit att utföra sedvanliga undersökningar, provningar eller analyser för att fastställa produktens lämplighet för avsett ändamål och detta medfört att defekt i produkten inte upptäckts.”⁹⁰

”Försäkringen gäller inte för skada som orsakats genom åsidosättande av lag eller myndighets föreskrifter, såvida inte den försäkrade kan visa att arbetsledningen varken haft eller bort haft kännedom om åsidosättandet.”⁹¹

Trygg-Hansa har alltså sammanfört detsamma under en och samma klausul som har följande lydelse:

”Försäkringen gäller inte för skada som orsakas av fel eller brist i levererad produkt, felaktig eller bristfällig information om produkten eller felaktig åtgärd beträffande produkten, om företagsledning eller arbetsledning

- kände till felet eller bristen vid leveransen eller när produkten därefter åtgärdades eller
- skulle ha upptäckt felet eller bristen om undersökningar, provningar eller analyser utförts enligt de normer och principer som allmänt tillämpas inom branschen eller
- åsidosatt lag eller myndighets föreskrift rörande produktsäkerhet.”⁹²

I både Trygg-Hansas och Folksams villkor är det företags- eller arbetsledningen som skall ha stått för det felaktiga handlandet. Det räcker alltså inte med att en arbetstagare hos försäkringstagaren kände till felet eller

---

⁸⁸ Bengtsson, Bertil (1960), s 318.

⁸⁹ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.9 andra stycket.

⁹⁰ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.8.

⁹¹ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.17.

⁹² Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.2.

åsidossatte lag eller myndighetsföreskrift, utan det felaktiga handlandet skall, för att undantaget skall kunna tillämpas, kunna tillgodoräknas arbetsledningen.

Av Folksam och Trygg-Hansas villkor framgår det att ansvarsförsäkringen inte omfattar skada genom levererad produkt om försäkringstagaren eller dennes arbetsledning känt till felet eller bristen redan innan skadan uppkom, men ändå underlåtit att vidta rimliga åtgärder för att förhindra den. Huruvida arbetsledningen kände till eller borde ha känt till felet har prövats av SkVN i bl.a.:

SkVN 85/1995. Ärendet gällde tillämpningen av villkor rörande förutsebar skada. Försäkringstagaren hade i egenskap av entreprenör i uppdrag att lägga ett isolerat bärande yttertak i plåt. Ett innertak av korrugerad plåt monterades på en bärande stomme. Efter att detta arbete utförts föll det stora mängder snö. Vid läggning av isolering och tätskikt på innertaket gjordes inte taket rent från snö. Detta medförde att när byggnaden värmdes upp så smälte snön och vattenskadorna uppstod. Nämnden fann att vattenskadorna hade uppkommit under sådana omständigheter att det borde ha stått klart för försäkringstagaren eller hans arbetsledning att skada skulle komma att inträffa. Skadan föll därmed utanför försäkringen enligt undantaget för förutsebar skada.

Försäkringen omfattar inte heller skada när försäkringstagaren inte utfört för branschen sedvanliga tester m.m. Många produktskador som inträffat under den senaste åren har berott på att undersökningar, prov och analyser inte utförts i tillräcklig omfattning eller i övrigt varit bristfälliga. Ofta har företagsledningen haft alldeles för bråttom med att få ut produkten på marknaden och skadorna har då berott på att man inte riktigt satt sig in i hur köparen skulle komma att använda produkten. När en produktskada inträffar får det därför utredas om sedvanliga prov och analyser verkligen har genomförts. Kan det vid denna utredning objektivt konstateras att produkten inte varit färdig för marknadsföring skall undantaget tillämpas.⁹³

Den del av undantaget som rör åsidossättande av lag eller myndighetsföreskrift är hämtat från den ursprungliga s.k. produktansvarsförsäkringen. Syftet med detta undantag är att försäkringen inte skall kunna tas i anspråk av försäkringstagare som inte är uppmärksamma på det regelsystem rörande produktsäkerhet och liknande som gäller för hans verksamhet.⁹⁴ Åtminstone ett fall rörande åsidossättande av lag eller myndighetsföreskrift har prövats av SkVN.

SkVN 93/1994. Detta ärende gällde tillämpningen av villkoret som undantar skada som orsakats genom åsidossättande av lag eller myndighetsföreskrift. Gotlands tingsrätt hade hänskjutit en fråga om tillämpning av villkoret. Tingsrättens fråga gällde huruvida villkoret är tillämpligt vid såväl uppsåtligt som vårdslöst åsidossättande av lag eller myndighetsföreskrift. Försäkringstagaren var ägare till en jordbruksfastighet och hade i

⁹³ Lindgren, U-B, Runwall, L (1997), s 31.

⁹⁴ Ullman, H (1999), s 194.

samband med att han röjde sly längs en väg också flyttat på en del stenar som tillhörde en fornlämning som var skyddad enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. Nämnden uttalade att det aktuella villkoret avsåg såväl uppsåtligt som oaktsamt åsidosättande av lag eller myndighets föreskrift. Försäkringsbolaget var därför berättigat att avböja ersättning med hänvisning till villkoret.

Både Folksam och Trygg-Hansas undantagsbestämmelser speglar den negativa inställning från försäkringsbolagens sida till att försäkra skador som kan förutses inträffa genom att försäkringstagaren agerar på ett oprofessionellt eller okvalificerat sätt. Det rör sig med andra ord om en avgränsning av försäkringens omfattning med betydande affärsmoraliska inslag.

5.5 Vissa undantagna produkter

I ansvarsförsäkringen görs ofta undantag för vissa produkter som anses vara speciellt riskfyllda eller som kanske försäkras i särskild ordning. I enlighet härmed innehåller Folsams och Trygg-Hansas försäkringar undantag för vissa produkter. Folsams villkor har följande lydelse:

”Försäkringen gäller inte för skada orsakad av skadebringande egenskaper hos följande produkter

- Asbest
- Formaldehyd
- PCB (PCB står för Poly Chlorinated Biphenyls, poly klorerade bifenyler).⁹⁵

Trygg-Hansas villkor är något annorlunda formulerad och har följande lydelse:

”Försäkringen gäller inte för personskador som orsakats av asbest, formaldehyd eller PCB (Polyklorerade bifenyler).⁹⁶

Båda bolagen undantar samma produkter. En viktig skillnad är dock att Folksam undantar all skada, medan Trygg-Hansa endast undantar personskada orsakad av de undantagna produkterna. Uppenbarligen omfattar således Trygg-Hansas försäkring sakskada som har orsakats av t.ex. asbest, vilket inte är fallet hos Folksam. Vad gäller produktskada har detta förhållande förmodligen inte så stor betydelse som man vid första anblicken kan tro. De undantagna produkterna orsakar nämligen nästan uteslutande i huvudsak personskador, varför skillnaderna i riskåtagande mellan bolagen inte är särskilt stor. Däremot kan skillnaden få mycket stor betydelse vad gäller miljöskador.

---

⁹⁵ Folksam F92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.4.

⁹⁶ Trygg-Hansa K 700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.24.

5.6 Vissa undantagna skadesituationer

Produktansvarsskador som inträffar i samband med trafik och samfärdsl av lika slag täcks vanligen av speciella ansvarsförsäkringar. Skada som t.ex. uppkommit till följd av trafik med motorfordon, men som ytterst förorsakats av skadebringande egenskaper hos motorfordonet, ersätts normalt från trafikförsäkringen.⁹⁷ Detsamma gäller skada p.g.a. luftfart där skadan täcks av flygförsäkringen. Eftersom sådana här skador täcks av andra försäkringar är de undantagna från ansvarsförsäkringens omfattning. Så är också fallet i både Folksam och Trygg-Hansas villkor.⁹⁸

PAL ger försäkringsbolag som meddelat sådana här speciella försäkringar, t.ex. trafikförsäkring, möjlighet att genom regress mot t.ex. komponenttillverkare erhålla kompensation för utgiven skadeersättning. Ansvarsförsäkringens undantag medför att den som mottar ett sådant regresskrav inte kan räkna med något försäkringsskydd, vilket förmodligen begränsar intresset för sådana regresskrav.⁹⁹

---

⁹⁷ Dufwa, Bill W (1975), Produktansvar, s 134f.

⁹⁸ Folksam F 92:1 Ansvarsförsäkring p. 5.11 och 5.12, Trygg-Hansa K700 Ansvarsförsäkring p. 3.7.10.8.

⁹⁹ Bengtsson, B, Ullman, H (1993), s 68.

6 Slutsats

Ansvarsförsäkringen utgör en del av företagsförsäkringen. De andra två större delarna är egendomsförsäkringen och avbrottsförsäkringen. Genom ansvarsförsäkringen skyddar sig försäkringstagaren mot skadeståndskrav av olika slag. Försäkringen har därför ända sedan sin tillkomst varit nära knuten till den allmänna skadeståndsrätten, vilket har fått till följd att när skadeståndsansvaret utvidgats i en riktning så har motsvarande utvidgning av ansvarsförsäkringens omfattning också skett. Detta förhållande kan kanske tydligast studeras på just produktansvarets område, där rättsutvecklingen under de senaste årtiondena gått förhållandevis snabbt och medfört ett ökat ansvar för företag, inte minst genom införandet av PAL i början av 1990-talet.

Inledningsvis tillhandahöll försäkringsbolagen en speciell produktansvarsförsäkring, men över tiden kom ansvaret för produktskada att införlivas i den allmänna ansvarsförsäkringen. Detta p.g.a. att marknadens efterfrågan av försäkringar som omfattade produktskada ökade och att produktansvaret inte visade sig vara så kostsamt för bolagen som det först befarades. Idag omfattar därför de flesta bolags standardvillkor även ansvar för produktskada.

Vad gäller ansvarsförsäkringens omfattning kan det konstateras att denna är starkt knuten till skadeståndsrätten. Detta gestaltas i både Trygg-Hansas och Folksamms villkor där försäkringen omfattar skadeståndsskyldighet enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler, men också enligt allmänna leveransbestämmelser inom försäkringstagarens verksamhetsområde. Ansvarsförsäkringen omfattar således skadeståndsskyldighet enligt lag och enligt principer som utvecklats i rättspraxis. Således omfattas såväl inomobligatoriskt som utomobligatoriskt produktansvar och ansvar enligt PAL. Det kontraktuella produktansvaret omfattar dock bara vissa allmänna leveransbestämmelser. Anledningen är att detta ansvaret kan försäkringstagaren i viss mån själv styra över. Han kan exempelvis gå med på att bli ansvarig i situationer där han annars inte skulle vara det. Sådana här åtaganden kan inte försäkringsbolagen acceptera på bolagens och försäkringskollektivets bekostnad. Därför täcker försäkringen endast den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren kan ådra sig genom att tillämpa standardavtal i sin bransch.

Ansvarsförsäkringen omfattar enligt Trygg-Hansas och Folksamms standardvillkor endast skadeståndsskyldighet för person- och sakskada. Ren förmögenhetsskada omfattas således inte av försäkringen. Detta överensstämmer med skadeståndslagens grundprincip att ren förmögenhetsskada endast ersätts vid brott eller i samband med myndighetsutövning. Att ren förmögenhetsskada inte ersätts har gett upphov till svåra tolkningsproblem, där gränsdragningen mellan sakskada och ren

förmögenhetsskada ställts på sin spets. Sammanfattningsvis kan det med fog påstås att rättsutvecklingen, genom främst NJA 1996 s. 68, medfört ett utvidgat försäkringsskydd, eftersom sakskadebegreppet har utvidgats. Gränsen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada är dock långt ifrån klar och framtida tolkningsproblem lär uppkomma.

Vidare begränsas försäkringen till att endast omfatta handlingar som är företagna inom den försäkrade verksamheten. Den försäkrade verksamheten anges i regel i försäkringsbrevet. Detta är en viktig bestämmelse som ibland kan vålla en del bekymmer. SkVN:s praxis tyder dock på att man tolkar den försäkrade verksamheten ganska snävt. Detta har fog för sig eftersom den ligger till grund för försäkringsbolagets möjligheter att uppskatta sitt risktagande och beräkningen av premie. Hänsyn tas således till försäkringstekniska synpunkter vid tolkningen av den försäkrade verksamheten.

Försäkringens omfattning regleras också i fråga om tid och rum. Försäkringsbranschen tillämpar här av sedvana den s.k. inträffandeteorin, som innebär att försäkringen gäller för skada som inträffar under försäkringstiden. Detta är en rimlig och lättillämpad metod som i normala fall inte medför några problem. Försäkringens geografiska begränsning framgår i regel av försäkringsbrevet. Avgörande för om en skada omfattas av försäkringen är platsen för skadans inträffande, något som vanligen inte är några problem att fastställa.

Ansvarsförsäkringen omfattar alltså skadeståndsskyldighet för produktskada på både person och egendom. Försäkringens omfattning är dock inte oinskränkt. Till ansvarsförsäkringens grundprinciper hör nämligen att vissa risker och skador inte skall täckas. Hit hör bl.a. affärsrisker och moraliska risker.

Skada på levererad produkt är en typisk affärsrisk som inte täcks av ansvarsförsäkringen. Undantaget för garantiansvar har också tillkommit av en liknande anledning. Det skall inte vara ansvarsförsäkringens syfte att täcka den riskökning som en garanti eller utfästelse kan medföra och som ofta lämnas i ett försäljningsfrämjande syfte. Ytterligare ett undantag med betydande affärs- och moraliska inslag är undantaget för produktsäkerhet, som undantar skador som försäkringstagaren kände till kunde inträffa, eller som uppkom till följd av bristande analyser m.m. eller som beror på att försäkringstagaren åsidosatt lagar eller myndigheters föreskrifter.

Utöver dessa undantas även vissa särskilt riskfyllda produkter. Dessutom undantas vissa skadesituationer därför att de täcks av andra försäkringar, t.ex. trafikförsäkringen.

Ansvarsförsäkringen är således uppbyggd på så sätt att de inledande villkoren anger försäkringens omfattning. Här anges för vem och vilken verksamhet försäkringen gäller. Vidare anges i vilka geografiska områden

försäkringen gäller och under vilken tid den gäller. Vilka skadetyper som omfattas av försäkringen anges också samt att det är skadeståndsskyldighet enligt allmänna skadeståndsregler som ersätts genom försäkringen. Efter dessa inledande villkor där ramen för försäkringen har angivits, följer ett antal undantag som begränsar försäkringens omfattning. Undantagen har tillkommit därför att en del risker och visst handlande inte bör täckas av försäkringen. Det rör sig om risker av kommersiell och moralisk natur som försäkringstagaren inte bör kunna försäkra sig emot. En begränsning mot särskilt riskfyllda produkter finns också.

Av bearbetningen och analysen av de olika bolagens villkor har det framgått att de till stor del överensstämmer med varandra. Skillnaderna består nästan uteslutande av att villkoren är formulerade på olika sätt, men innebörden är i regel densamma. Detta tyder på att försäkringsmarknaden vad gäller ansvarsförsäkringens standardvillkor är en förhållandevis homogen marknad, där bolagens villkor inte skiljer sig mycket från varandra. Studerad litteratur pekar också på detta förhållande.¹⁰⁰ Att försäkringsbolagens villkor vad gäller utformningen inte skiljer sig mycket från varandra är till viss del positivt. Om bolagens villkor skulle avvika mycket från varandra skulle kunderna nämligen få det svårare att överblicka skillnaderna mellan de olika försäkringar som erbjuds. Det skall dock påpekas att det förekommer att försäkringens standardvillkor anpassas till det enskilda företags behov och önskemål.

Det kan således konstateras att ansvarsförsäkringens grundskydd gäller utan större begränsningar för person- och sakskada som en såld produkt orsakar. De undantag som kan aktualiseras vid skaderegleringen av en produktansvarsskada är kanske främst de som avser skada till följd av ett oprofessionellt agerande från försäkringstagaren eller dennes arbetsledning. Det kan t.ex. röra sig om försummelse att observera och följa vissa påbudna produktföreskrifter eller att man inte vidtagit de analyser och prov som är nödvändiga inför lanseringen av en produkt. Just undantaget för produktsäkerhet har visat sig vara av stor betydelse. Detta hänger samman med att många av de produktskador som inträffat under senare år har berott på att försäkringstagaren haft för bråttom med att få ut sin produkt på marknaden. Detta har medfört att man försummat att genomföra de analyser och prov av produkten som skulle ha kunnat förhindra att skadan senare inträffade.

Min slutsats är att de ansvarsförsäkringar jag studerat ger försäkringstagaren ett fullgott skydd mot skadeståndsskyldighet för produktskador som kan åläggas honom enligt gällande rätt. Begränsningarna i försäkringens omfattning är endast ett fåtal och dessutom är de väl motiverade av försäkringstekniska skäl. De flesta produktskador omfattas således av försäkringen och i den mån försäkringsbolagen skulle neka ersättning beror

---

¹⁰⁰ Se t.ex. Bengtsson, B, Ullman, H (1993), s 63 och Lindgren, U-B, Runwall, L (1997), s 3.

det förmodligen oftast på att skadan är en ren förmögenhetsskada som, enligt vad som framgått ovan, inte omfattas av försäkringen.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1989:88	Skadeförsäkringslag.
SOU 1992:40	Risk- och skadehantering i statlig verksamhet.
DS 1993:39	Förslag till ny försäkringsavtalslag.

Litteratur

Bengtsson, Bertil	Om tolkning av ansvarsförsäkringsvillkor, Stockholm, 1960.
Bengtsson, Bertil	Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden, Stockholm, 1960.
Bengtsson, Bertil	Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden, SvJT 1998 s 89.
Bengtsson, Bertil	Försäkringsteknik och civilrätt, Stockholm, 1998.
Bengtsson, Bertil	Försäkringsrätt. Några huvudlinjer, 5 uppl., Stockholm, 1999.
Bengtsson, B, Ullman, H	Det nya produktansvaret, 2 uppl., Uppsala, 1993.
Bernitz, Ulf	Standardavtalsrätt, 6 uppl., Stockholm, 1993.
Dufwa, Bill W	Produktansvar, Stockholm, 1975.
Heijtz, Sven	Företagsförsäkring, Malmö, 1976.
Hellner, Jan	Försäkringsrätt, 2 uppl., Stockholm, 1965.
Hellner, Jan	Skadeståndsrätt, 5 uppl., Stockholm, 1995.
Kleinemann, Jan	Ren förmögenhetsskada. Särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart, Stockholm, 1987.
Kleinemann, Jan	Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen, JT 1993/94 s 718.
Lagerström, P, Roos, C M	Företagsförsäkring. En försäkringsrättslig introduktion, 2 uppl., Stockholm, 1991.
Lindgren, U-B, Runwall, L	Ansvarsförsäkring för företag, 9 uppl., Stockholm, 1997.
Löfgren, Erik	Om ansvarighetsförsäkring, Stockholm, 1936.
Nilsson, L, Sandström, A	Företags- och fastighetsförsäkring, Svensk Försäkringsårsbok 1999 s 31.
Nilsson, L, Sandström, A	Företags- och fastighetsförsäkring, Svensk Försäkringsårsbok 2000 s 37.
Oldertz, Carl	Svensk rättspraxis i försäkrings- och skadeståndsmål, 2 uppl., Stockholm, 1996.
Talvia, Juhani	Möjligheter att försäkra kontraktsansvar, NFT 1983 s 23.

- Ullman, Harald   Sakskada eller ren förmögenhetsskada. Var går gränsen i försäkringsrätten, NFT 3/89 s 189.
- Ullman, Harald   Försäkring och ansvarsfördelning, Uppsala, 1999.
- Öhman, Harriet   Produktansvar, Stockholm, 1994.

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1960 s. 644
NJA 1968 s. 285
NJA 1985 s. 681
NJA 1987 s. 835
NJA 1988 s. 408
NJA 1990 s. 80
NJA 1996 s. 68

Hovrättsfall

RFS 1987:49
RFS 1988:A1 s. 274

Skadeförsäkringars villkorsnämnd

SkVN 114/1950
SkVN 19/1955
SkVN 92/1970
SkVN 9/1983
SkVN 10/1988
SkVN 13/1989
SkVN 31/1990
SkVN 81/1992
SkVN 1/1994
SkVN 27/1994
SkVN 93/1994
SkVN 12/1995
SkVN 85/1995
SkVN 96/1995
SkVN 47/1997
SkVN 13/1999